

Czeplédi Katalin

MAGYAR-TÖRÖK NYELVVISZONY

1. A Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek a feldolgozása (Földrajzi nevek szótára, Hangtan, Ósmondattan, Gyökrendszer, Toldalékok rendszere, Szófajok, Jelen-téstan) - amelyet az elmúlt 40 évben végeztem - új, az eddigiektől eltérő eredményekre vezetett a grammatika számos területén. Ezek közül számunkra igen fontos a magyar-török nyelvviszony kérdése, hiszen alapjaiban érinti a magyar és a török nép(ek) nyelvének kialakulását, történetét és e népek őstörténetét, egymáshoz való viszonyulásukat. Ezt megerősíti az a tény is, hogy Mahmud al- Kāšyari török szótárában és nyelvtanában közel 1600 olyan szót találtam, amelynek magyar pár-huzama van. Újra megvizsgáltam ezeket a szavakat a grammatikai morféimákkal együtt immár a földrajzi névi kutatások tükrében. Az eredmények egyrészt megerősítették, másrészt kiegészítették a földrajzi névi kutatásaim során kialakult álláspontomat, mely szerint: A magyar nyelv a szkíta-hún típusú nyelveknek az oszlopos tagja. A török nyelvek egyértelműen szkíta-hún utódnelvek. Ez azt is jelenti, hogy a magyar és a török nyelvek közös gyökerűek. Ez az álláspont alapjaiban érinti a jelen formában elfogadott nyelvcsaládok kérdését; a magyar nyelvnek az uráli nyelvcsaládhoz való tartozását; a magyar nyelvben a török, iráni, szláv jövevénynek tartott szavak kérdését stb. Mindezekről az alábbiakban szólok. Bizonyítékképpen Mahmud al-Kāšyari adattárából hozok egy tematikus csoportba gyűjtött példákat - ez esetben a madárneveket - a magyar megfelelőikkel együtt, miközben azt is látni fogjuk, hogy a jelen tudós álláspont számos esetben vagy alapjaiban nem fogadható el vagy pedig módosításra, kiegészítésre szorul.

2. Sok magyar szót ősi örökségnek tartanak az uráli vagy a finnugor vagy az ugor nyelvi egység korából. Bizonyítékképpen olykor egyetlen nyelvből, néha több, az uráli nyelvcsaládba sorolt nyelvből hoznak példákat, azonban az altáji nyelvcsaládba sorolt nyelvekből nem említenek adatokat, pedig a legtöbb esetben vannak. Gyakori, hogy az indoeurópai nyelvekben is megvan-nak a párhuzamos adatok. Ezeknek a számbavétele és együttes kezelése is fontos, mert az eddig tanított nyelvi kapcsolatokat új alapokra helyezi. Ezekről Kāšyarinál mintegy 1600 szó tanúskodik, pl.: Kāšy. *tār-* 'elengedni' < *tā-* + *-r-*. Idetartozik a magy. *ereszteni* 'engedni' ld. *ereget* 'egymás után elereszt'. Ld. még *ered-*, *ereszt-*, *ereszték*, *ereszkezik-*, *erdő* stb. A TESz szerint a szócsalád *er(e)* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *tāart-* 'ereszt, bocsát', (TESz) <¹ vog. *täär-* (< *tää-*: abszolút szótó + *-r-*: képző) relatív szótó +

-t-: képző. A szócsalád relatív töve nem lehet ősi örökség a finnugor korból.

A szó további török nyelvekben is ismert, vö.: csuv. *jar* 'küldeni, eresztetni, elengedni', ÓT., KB., *yd*, jak. *yyt*, alt. *ys*, *ij* 'elküldeni', tefs. XII-XIII. sz. *ir* 'elküldeni', hak. 'elküldeni'. (JEGOROV 1964) A török adatok fontosak, mert őrzik az eredeti szókezdő más-salhangzót, a *t-t* (vö.: Kāšy. *tār-*) ugyanúgy, mint a vogul (vö.: *täär-*). A csuvasban ennek a *j-* fejleménye van meg (vö.: *jar*), a magyarban azonban és néhány török nyelvben ennek a 0- (< V- < w- < δ < t-) fejleménye található (vö.: magy. *er*, *ere-*, ÓT., KB., *yd*, jak. *yyt*, alt. *ys*, *ij*, tefs. XII-XIII. sz. *ir*). A második mássalhangzó eredetijét is megőrizték, amely szintén *-t* (vö.: jak. *yyt*). Az *-r* közvetlen előzménye interdentális zöngés spiráns: *-r* < *-δ* < *-t* (vö.: magy. *er-*, *ere-*, Kāšy. *tār-*, vog. *täär-*). Máshol az eredeti *-t* zöngésedett (vö.: ÓT., KB. *yd*) vagy megmaradt zöngétlennek és réshangúsodott: *-t* > *-th* > *-s* (vö.: alt. *ys*). A *j-* szintén eredeti *t-* fejleménye szó elején (vö.: csuv. *jar*) és szó végén is (vö.: alt. *ij*).

A török és a vogul adatok szemmel láthatóan közel állnak egymáshoz, ezen túlmenően rokonok is. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a magyar szó finnugor eredetű, ráadásul a török adatokról nem beszél a TESz. Fontos figyelembe venni, hogy eleink gondolkodása szerint az 'ereszt, bocsát' jelentéssel elsőként a teremtésnek, a születésnek azt a pillanatát jelölték, amikor az anya méhéből kijön az utód. Ez pedig együtt jár a születéssel, az életet adással, az eleresztéssel, az útra bocsátással. A relatív szótövek (magy. *ere-*, Kāšy. *tār-*, csuv. *jar-*, ÓT., KB., *yd-*, jak. *yyt-*, alt. *ys-*, *ij-*, tefs. XII-XIII. sz. *ir-*, vog. *täär-*) összetartoznak egymással s a magyar nem lehet ősi örökség a finnugor korból.

A továbbiakban a Kāšyarinál is meglévő szavaknak egy tematikus csoportjáról, a madárnevekről szólok: magy. *bagoly*, *fácán*, *fogoly*, *haris*, *héja*, *karvaly*, *liba*, *ölyv*, *sas*, *sólyom*, *szarka*, *turul*, *tyúk*, *varjú*. A névadás indítékát vizsgálva úgy látjuk, hogy a madárnevek egy részének hangutánzó szó szolgált alapul. A madarak másik része a színéről kapta a nevét. A harmadik a többitől eltérő, jellemző tulajdonságáról. A negyedik csoportban azokat a madárneveket mutatjuk be, amelyeknek a közszoói jelentése a madaraknak az éles szemével, hegyes karmaival lehet kapcsolatos, amely utal a madár ragadozó tulajdonságára. Eszerint csoportosítottuk a magyarban és a Kāšyarinál is meglévő madárneveket. Megjegyezzük, hogy olykor a magyarban nem a teljes madárnév, csupán a madár nevének a relatív szótöve van meg. Ez azonban a magyar török nyelvi kapcsolatokat ugyanúgy igazolja.

¹ A < jelet követően a kutatásaink eredményeképpen helyes szerkezeti felépítéseket mutatjuk be.

2.1. Hangutánzó szó szolgált alapul a madárnévnek.

2.1.1. magy. *gá-gá* hangutánzó szó, Kāšy. *kūz* 'liba'.

Bár a török *kūz* 'liba' megfelelője nincs meg a magyarban, azonban a neki alapul szolgált hangutánzó szó ismert. A madárnévnek rokona a csuv. *xur* 'liba', MK. *kaz*, kirg., kazak, nog., oszm., kumük, tat., bask. *kaz*, ujj., azerb., türkm., k.kalp. *gaz*, üzb. *goz*, alt., ojr., tuv. *kas*, hakasz *xas*, jak. *xaas* 'liba', perzsa *kaz* 'liba' mong. *xur* 'fajdkakas, nyírfajd (tojó)'. (JEGOROV 1964)

Szerkezeti felépítésük: csuv. *xu-*: abszolút szótó + *-r*: képző, MK. *ka-* + *-z*, kirg., kazak, nog., oszm., kumük, tat., bask. *ka-* + *-z*, ujj., azerb., türkm., k.kalp. *ga-* + *-z*, üzb. *go-* + *-z*, alt., ojr., tuv. *ka-* + *-s*, hakasz *xa-* + *-s*, jak. *xaa-* + *-s*', perzsa *ka-* + *-z*, mong. *xu-* + *-r*.

Idetartozik az or. *gus'*, germ. *gans* 'liba', rokonuk az ang. *goose* 'liba' is. (SIS) < *gu-* + *-s'*, germ. *gan-* + *-s*, ang. *goo-* + *-se*.

A madár neve onnan lehet, hogy ilyen jellegzetes hangot ad ki. Tehát a névnek hangutánzó szó szolgált alapul. Ennek pedig magyar megfelelője is van, vö.: magy. *gá-gá*. A szó családjába tartozik a magy. *kong*, magy. *kat-kat* hangutánzó szó is. Rokonuk a Kāšy. *kaŋ* 'a liba ilyen hangot ad ki gágogáskor' szintén hangutánzó szó. Megjegyezzük, hogy a magy. *gúnár* (< *gúná-* + *-r*) 'a liba hímje' töve is idetartozik annak ellenére, hogy a TESz középnémet eredetűnek tartja.

Figyelemre méltóak a madárnévnek a török, szláv, német és angol kapcsolatai. Sem a 11. században Kāšyari török nyelvbe, sem a többi török nyelvbe nem kerülhetett a szó a szlávól vagy akár a németből vagy az angoltól. Ezt a perzsa és a mongol adat is lehetlenné teszi. Az átadó csakis a török nyelvek és a magyar nyelv egyik őse lehetett.²

² Gyakori, hogy hangutánzó szó szolgált alapul pl. valamely rovar megnevezésének. Ilyen a magy. *szúnyog*, Kāšy. *siŋäk* 'legyet', Kāšy. *siŋäk* 'szúnyogok'. < *si-* + *-ŋäk*, *si-* + *-ŋäk*.

El kell dönteni, hogy a végső *-k* a tárgyest ragja-e vagy a szótóhoz tartozik. Kérdés, miért használja a többes számot az orosz fordító, mert elvileg így nézne ki az egyes szám alany eset formája. A csuvasban 'légy' jelentése ismert, vö.: csuv. *šāna* 'légy', MK. *sānäk* 'légy, szúnyog', Zamahš. *siŋek*, csag. *siŋek*, oszm., gag., türkm. *siŋek* 'légy', üzb. *sunä*, kirg., kazak, k.kalp. *sono*, s. ujj. *sona* 'lódarázs, bögöly', nog. *sona* 'darázs', mong. *sono* 'bögöly'. (JEGOROV 1964) < csuv. *šā-* + *-na*, MK. *sā-* + *-näk*, Zamahš. *si-* + *-ŋek*, csag. *si-* + *-ŋek*, oszm., gag., türkm. *si-* + *-nek*, üzb. *su-* + *-na*, kirg., kazak, k.kalp. *so-* + *-no*, s. ujj. *so-* + *-na*, nog. *so-* + *-na*, mong. *so-* + *-no*.

Rokonuk a magy. *szúnyog* 'apró, karcsú, hártás szárnyú rovar, nőténye vérszívó, szitakötő'. A TESz szerint valószínűleg ötörök eredetű, vö.: Kāšy. *siŋäk* (a városi lakóknál) 'légy', (a nomádoknál) 'szúnyog', csag. *siŋäk* 'légy', oszm., türkm. gag. *siŋek* 'szúnyog', hak. *sēk* 'légy', csuv. *šāna* 'légy', mong. *šimayul*, *šimuyul* 'légy, szúnyog'. A cser. *šāŋa*, *šīŋä* a csuvasból való. (TESz) < Kāšy. *si-* + *-ŋäk*, csag. *si-* + *-ŋäk*, oszm., türkm. gag. *si-* + *-nek*, hak. *sē-* + *-k*, csuv. *šā-* + *-na*, mong. *šimayu-* + *-l*, *šimuyu-* + *-l*.

A rovar a szívó, szűrő tüskéjéről (vö.: magy. *szeg*) kaphatta az elnevezést, ennek pedig az alapja olyan hangutánzó szó lehetett, amely a magyarban a *zeng*, *zengő* szóval rokon.

Itt említjük meg azokat a 'madár' jelentésű szavakat, amelyeknek ugyanaz a hangutánzó szó szolgált alapul, mint a Kāšy. *kūz* 'liba' és társainak, vö.: csuv. *kajäk* 'madár', jeny., ujj., kirg. *kuš*, bask., tat. *koš*, azerb., türkm. *guš*, kazak, k.kalp., nog. *kus* 'madár' (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótó + *-jäk*: képző, jeny., ujj., kirg. *ku-* + *-š*, bask., tat. *ko-* + *-š*, azerb., türkm. *gu-* + *-š*, kazak, k.kalp., nog. *ku-* + *-s*. Ezeknek hangutánzó szó szolgált alapul és rokonságban lehetnek a Kāšy. *kūz* 'liba', Kāšy. *kargā* 'varjú' szavakkal és nyelvi megfelelőikkel.

2.1.2. magy. *károg*, *kár-kár*, Kāšy. *kargā* 'varjú'.

A Kāšy. *kuzgun* 'holló' szótól különbözik a Kāšy. *kargā* 'varjú' szó, mert a varjúnak alapul hangutánzó szó szolgált. Úgy tűnik, mintha ugyanannak a szónak két rokon alakváltozatáról lenne szó. A két elnevezés bár alakilag hasonló, nem ugyanaz. Eleink a hangutánzó eredetűvel a varjút nevezték meg, a ragadozó tulajdonságra utaló 'kapar, váj' jelentés pedig a holló szónak szolgált alapul.

A varjú madár a jellegzetes hangjáról kaphatta a nevét. Ezt utánozza a magy. *károg* szó, jelentése '(főleg varjú, holló) sajátos, rekedtes, sikoltásszerű hangon szól'. A szó megvan az or. *karkat* 'károgni' ige tövében is. (TESz) Elvileg alapul szolgálhatott volna a 'fekete' jelentésű szó is (vö.: oszm. *kara* 'fekete'), azonban az adatok a hangutánzó eredet mellett szólnak. Feltehető, hogy a Kāšy. *kargā* forma szerkezeti felépítése eredetileg *kar-*: relatív szótó (ige) + *-gar-*: folyamatos melléknévi igenév volt s a nazális elenyészett a szó végén. Ez esetben a varjú jelentése szó szerint 'károgó'.

Hangtani oldalról a Kāšy. *kargā* 'varjú' és a magy. *varjú* világosan két különböző szó. A magy. *varjú* szókezdője (*v-*) eredeti *t-* fejleménye, ezért nem lehet rokona a Kāšyari adatnak. Ugyanakkor a TESz tévesen a magy. *varjú* szót uráli nyelvi egységből származó ősi örökségnek tartja. Bár a *k-* kezdetű adatok kivételével a hozott nyelvi adatok a magyar *varjú*-val összetartoznak, a *k-* kezdetű szelk. *kuere*, *kuereä* 'varjú' adatok tévesen kerültek ide, mert azok a Kāšy. *kargā* 'varjú' szavával rokonok nem a magyar *varjú* szóval.

Érdekeség, hogy Kāšy. *siŋäk* 'szúnyog' a letelepedett lakosság nyelvében'. A nomádok a legyet nevezik ezzel a szóval. < *si-*: abszolút szótó + *-ŋäk*: képző.

A szó ismert a többi török nyelvben is, Jegorov szerint vö.: csuv. *šāna* 'légy', MK. *sānäk* 'légy, szúnyog', Zamahš. *siŋek*, MNX, csag. *siŋek*, oszm., gag., türkm. *siŋek* 'légy', üzb. *sunä*, kirg., kazak, k.kalp. *sono*, s. ujj. *sona* 'lódarázs, bögöly', nog. *sona* 'darázs', vö.: mong. *sono* 'lódarázs'. (JEGOROV 1964)

A szónak rokona a magy. *dongó* szó, amely a *dong* címszónál található a TESz-ben. Eszerint a magy. *dong*, *dúg*, *dunog* tompa, mély hangon szól, zümmög, zúg, valaki vagy valami körül sürgölődik, sugdos', *dongó* 'zúgó hangot adó rovar'. Hangutánzó eredetű. (TESz)

Az or. *muxa* a Kāšy. *siŋäk* és társainak az alakváltozata. A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, annak az *m-* ugyanúgy fejleménye, mint a *d-*, az *s-* és *š-*.

Ugyanaz a hangutánzó szó szolgált alapul a csuv. *kārak* 'pulykakakas' szónak, mint a Kāšy. *kargā* 'varjú'-nak.

Bár nincs meg Kāšyarinál, de összetartozik a magy. *káro*g hangutánzó szóval a magy. *haris* (< *hari*:- relatív szótó + *-s*: képző) és a csuv. *karāš* (< *karā*:- relatív szótó + *-š*: képző) relatív töve. Jegorov szerint a csuv. *karāš* 'haris', mar. *karš*, md. *kersi*, man. *xars*, magy. *haris* összetartoznak. Hivatkozik Räsänenre, aki a csuvas szót a mariból való átvételnek tartja. Maga Jegorov a *haris* névnek olyan hangutánzó szót tesz meg alapul, amely a madár hangját *kar-kar-kar* utánozza. (JEGOROV 1964) Hozzáteesszük, a csuv. *karāš* < *karyš* korábbi alakjával van közeli kapcsolatban a magy. *haris*, amelyről a TESz a következőket gondolja: a magy. *haris* 'füri', 'a fürinél nagyobb, a galambnál kisebb, harsogó hangú költöző madár', 'szajkó'. Hangutánzó eredetű. Vagy magyar fejlemény vö.: magy. *harsog*, vagy finnugor nyelvi eredetű. (TESz) A TESz tévedése abban gyökerezik, hogy a szócikk írója nem vizsgálta meg rendszerében az idetartozó madárneveket, ezért nem látja a török nyelvi kapcsolatokat, amelyek meghatározóak.

2.1.3. magy. *huhog*, Kāšy. *ūhī* 'bagoly'.

Szerkezeti felépítése: magy. *hu*:- abszolút szótó + *-hog*: képző, Kāšy. *ū*:- abszolút szótó + *-hī*: képző.

Ennek a madárnévnek alapul olyan hangutánzó szó szolgált, amely ismert a magyarban. A TESz szerint a magy. *huhog*, *huhog*, *huhong* 'rosszat mond valakiről, rosszat jósol, (bagoly) sajátos, rá jellemző hangon szól, (szél) süvít, (a hideg miatt a kezére) lehel, stb.' Hangutánzó eredetű szócsalád. Tagjainak hangalakja eredetileg s a jelentések túlnyomó többségében ma is a bagoly hangját, illetőleg az ahhoz hasonló természetű és emberi hangokat jeleníti meg. Hangutánzó rokonságába tartozik a *buhu* 'bagoly' és az *uhu*. Vö.: or. *uxat*, *uxnut*, ang. *hoot* stb. (TESz)

Szerkezeti felépítésük: magy. *hu*:- abszolút szótó + *-hog*: képző, *hu*:- abszolút szótó + *-hong*: képző, *bu*:- abszolút szótó + *-hu*: képző, *u*:- abszolút szótó + *-hu*: képző, or. *uxa*:- relatív szótó + *-t*: főnévi igenév képző, ang. *hoo*:- relatív szótó + *-t*: képző.

Az eredeti szókezdő és a képző kezdő mássalhangzója *t* volt, annak a fejleményei vannak meg a fenti alakváltozatokban. Lényeges annak a kérdésnek az eldöntése, mikor lehet a *h*- a *t*- és mikor lehet a *k*-fejleménye.

A magy. *huhog*, Kāšy. *ūhī* alakváltozata a magy. *bagoly* szótóve a *bago*-. A *bagoly* a TESz szerint 'egy fajta éjjeli ragadozó madár, halálmadár, éjjelező, kisdíák, öregember, ostoba'. Ismeretlen eredetű. (TESz) < *bago*- + *-ly*: képző. A szótó (magy. *bago*-) alakváltozata a magy. *huhog* szónak és rokona a Kāšy. *ūhī* 'bagoly' madárnévnek.

A hagyományokból³ ismert, hogy a bagoly Lilidu madara volt és Lilidu Ádám eredeti párja. A sumér Isztár istennő - akkád neve Inana - madara. A bagoly a tudás, a műveltség, a tudományok jelképe.

A szláv hagyományokban gonosz boszorkánnyá (or. *baba jagá*) minősítették át, háza egy csirkelábon áll, negatív figurává torzították Lilidut. Rémisztgettek vele, hogy Lilidu bagoly alakjában elviszi az újszülöttet, ezért a kiságy fölé bagoly tollakat helyeztek, hogy ne vigye el a csecsemőt.

Számos népnél, így a magyar hagyományokban is jelkép a madártoll. A kalap, sapka mellé nemcsak virágot, hanem tollat is szoktak tűzni. Ez összefügghet azal is, hogy a madártoll az indián hagyományokban a szellemiség, a szellem jelképe.

A sas - előtte a kígyó volt - azt jelképezi, ha valaki a földi dolgokon túlmegy, azaz felül tud kerekedni az anyagi dolgokon, akkor kezd szárnyalni. A sas a skorpió lélek fejlődését szimbolizálja.

2.2. A madár tollazatának a színével kapcsolatos a neve.

2.2.1. magy. *fogoly*, Kāšy. *tutug* 'fogoly'.

Szerkezeti felépítése: magy. *fogo*:- szótó + *-ly*: képző, Kāšy. *tu*:- szótó + *-tug*: képző. Érdekesség, hogy a török nyelvekben nem egységes ennek a madárnak az elnevezése. A csuvasban *xir čäxxi* 'mező tyúkja', *vārman čäxxi* 'erdő tyúkja', oszm. *keklik* 'fogoly' (< *kek*:- szótó + *-lik*: képző 'valamivel ellátott, valamihez tartozó'). A madárnév a mongolban is ismert, vö.: mong. *jatuu* [*itayu*] 'fogoly' (KARA 1998) < *ja*- + *-tuu*, *i*- + *-tayu*.

A TESz szerint a magy. *fogoly* 'csapatosan élő, ízletes húzáért vadászott madár'. Származékszó, *fog*-alapszava ősi örökség az uráli korból, vö.: osztj. *penk* 'császármadár', mdE. *povo*, *pov* mdM. *povíe*, fi. *pyy* 'ua.', észt *püü* 'fogolymadár', lp. *baggoi* 'császármadár', szam. szelk. *pēge* 'ua.'. (TESz) < magy. *fogo*:- szótó + *-ly*: képző.

A magyar szó nem lehet uráli nyelvi eredetű, azonban a nyelvi párhuzamok kötődhetnek a magy. *páva* madárnévhez. A *fogoly* madár egyaránt kaphatta a nevét a színéről és az ízletes hújáról. Ezt támogatják a következő adatok: csuv. *tutāx* 'rozsdásodni, rozsdás, sárgás, vöröses barna', alt., hak. *tatta*, ojr. *tata*, tat., bask. *tutyg*, kazak *tottan*, *tottal*, *tot bas*, kirg. *dat bas*, nog. *totlyg*, k.kalp. *totla*, *tot bas*, ujj. *datlaš*, kumük *tot bas*, tuv. *dadar* 'barnulni', tuv. *dattyg*, hak. *tattyg* 'sárgás, vöröses barna'. Alapja a köztörök *dat*, *tat* 'rozsdás' (JEGOROV 1964). Lényeges, hogy Jegorov szerint a szó alapja a köztörök *dat*, *tat* 'rozsdás', amelyhez 'valamivel ellátott, valamihez tartozó' jelentésű képző járult s akkor a madár neve 'rozsdás, rozsdával ellátott' vagyis ilyen színű. Ezt világosan szemlélteti a tuv. *dattyg*,

³ A madárnevekkel, madarakkal kapcsolatos hagyományok ismertetésében Tatár Eszter magyarságkutató, költő volt a segítségemre.

hak. *tattyg*, nog. *totlyg* szerkezeti felépítése is: tuv. *dat-*: szótó + *-tyg*: képző, hak. *tat-* + *-tyg*, nog. *tot-* + *-lyg*. A többi adatban eltűnhetett a szótó végső mássalhangzója s csak a képző kezdő mássalhangzója van meg a szó belsejében, vö.: Kāšy. *tu-* + *-tug*, magy. *fogo-* + *-ly*.

A fenti török adatokban a képzők egymásnak alakváltozatai (*-tyg*, *-lyg*). A mong. *-tayu* képző még a török adatoknál is teljesebb alakot mutat, mert a végső mássalhangzót magánhangzó követi. A képzőnek a végső mássalhangzója eltűnt (vö.: alt., hak. *tat-* + *-ta*, kalp. *tot-* + *-la*, mong. *ja-* + *-tuu*). A mongol adatban a magánhangzó hosszú, amely így őrzi a nyomát a valamikori *-k*-nak. Még tovább változva a magánhangzó is elenyészett és csak a képző kezdő mássalhangzója maradt meg. Ez történt a magy. *fogoly* (*fogo-* + *-ly*) szóban.

Külön kell szólni a magy. *fogoly* és nyelvi párhuzamainak a szótővéről. A magyar szó szerkezeti felépítésével (vö.: *fogo-*: szótó + *-ly*: képző) összhangban vannak a török és a mongol adatok, vö.: Kāšy. *tu-*: szótó + *-tug*: képző, mong. *ja-* + *-tuu* [*i-* + *-tayu*]. A szótővek alakváltozatai (magy. *fogo-*, Kāšy. *tu-*, mong. *ja-*, *i-*) hangtanilag különböző fejlemények.

A magy. *fogo-*, a Kāšy. *tu-*, mong. *ja-*, *i-* szótővek úgy tartoznak össze, hogy az eredeti szókezdő *t* volt, amit őriz Kāšyari adata. Ennek fejleménye a magyar szóban az *f* (< *φ* < *th* < *t*), amely a mongol adatban *j* lett (< 1. *d'* < *t*, 2. *δ* < *t*) illetőleg eltűnt, 0- (< **w-* < **δ-* < *t*).

A szókezdő mássalhangzót a magyarban *-VgV* triftongus követi, ez a teljesebb alak s a török nyelvekben ez monoftongussá, egyetlen magánhangzóvá fejlődött. A képző a magyarban *-ly* (*-l'*), csak a kezdő mássalhangzót őrzi, a török nyelvekben és a mongolban pedig megmaradt a teljesebb forma, vö.: tör. *-tVx*, *-tVg*, mong. *-tuu*, [*-tayu*].

Kérdés, hogy a 'fogoly' madárnév magával a csuv. *tutāx* 'rozsdásodni, rozsa, sárgás, vöröses barna' szóval és további török megfelelőivel esik egybe szerkezetileg, vagy az csak a 'fogoly'-nak a szótőve.

Ezeknek a török szavaknak a jelentésében a sárga, barna és a vörös színek szerepelnek. Rokonuk a csuv. *tut* 'szeptől, petty', bask. *tut* 'rozsa, folt az arcon', k.kalp., nog., kumük *tot*, kirg. *dat*, ojr., hak. *tat* 'rozsa'. (JEGOROV 1964) < csuv. *tu-*: abszolút szótó + *-t*: képző, bask. *tu-* + *-t*, k.kalp., nog., kumük *to-* + *-t*, kirg. *da-* + *-t*, ojr., hak. *ta-* + *-t*.

Amennyiben a névadásban a madár húsnak az íze is szerepet játszott, úgy idetartozik a csuv. *tutā* 'íz, finom', tefs. XII-XIII. sz., polov. *tatyg*, AFT., gag. *dat*, oszm., tat. *ta*, üzb. *did*, azerb. *dad*, kirg. *tatyk*, hak. *tatyg*, kazak *tatym*, karacs. *tatu*, kum. *tatyv* 'íz'. (JEGOROV 19654) < csuv. *tu-*: abszolút szótó + *-tā*: képző. Hozzáteesszük, idetartozik a magy. *íz* és az *édes* szó *éde-* töve.

A fenti adatok és a madár tollazata alapján a sárgás, rozsdabarna, szeplőhöz hasonló alakú és színű pettyes, foltos jelentésű szó szolgált alapul a fogoly madár elnevezésének, de ebben elvileg közrejátszhatott

az 'íz' és az 'édes' jelentés is. A kapcsolatok számai pedig világosan vezetnek el a törökség nyelveihez és nem igazolt az, hogy a magyar szó ősi örökség a finnugor korból.

A páva nem azonos a fogoly madárral, azonban a *páva* szó összetartozik a *fogoly fogó*-szótővével. A hagyományok szerint Hunyadi Mátyás pávát tartott az udvarában, kedvenc madara volt. A pávatoll rajta pávaszemmel a nemesség jelképe. Indiában a Krisna vallásalapító fejdísze is.

2.2.2. magy. *fehér*, Kāšy. *uruj kuš'* 'fehér sólyom'

Szerkezeti felépítésük: magy. *fehé-*: abszolút szótó + *-r*: képző, Kāšy. *uruj* 'fehér' < *u-*: abszolút szótó + *-ruj*: képző.

Ennek a madárnévnek szó szerinti jelentése 'fehér madár'. Az előtag Kāšy. *uruj* összetartozik a magy. *fehér* szóval, amelyet a TESz bizonytalan eredetűnek tart. A *fehér* alakváltozata a *fejér*; szerkezeti felépítésük: *fehé-*: abszolút szótó + *-r*: képző, *fejé-* + *-r*: képző. A *fehér* szó összetartozik a *sárga* szóval is. A *sárga*, *sá-ri* és a *fehér*, *fejér* nemcsak a jelentésük alapján tartoznak össze, hanem hangtanilag és szerkezetileg is összefüggnek, mert közös az etimológiájuk. Vö.: csuv. *šurā*, *šur* 'fehér', *sarā* 'sárga'. A 'fehér és sárga' jelentésre ld. még OT., tuvai, hak., sor, oszm., alt. *saryg*, *sary*, kirg., kazah, k.kalp., nog., azerb., oszm., türkm., tat. *sary*, ujj. *serik*, üzb. *sarik*, bask. *hary*, ojr. *sar* 'sárga, világosbarna, szőke', vö.: mong. *šar*, burj. mong. *šara* 'sárga, világosbarna, szőke'. A régiségben 'sárga' és 'fehér' jelentése is volt néhány török nyelvben, így a bulgároknál és a kazároknál. A görögök *Sarkel* nevét 'fehér ház' jelentésben adták vissza. Az orosz évkönyvekben ennek az erődnek a neve *Belaja Veža* 'fehér ház, fehér sátor, fehér nomádsátor, fehér torony'. A mansi *sajr* 'fehér' szó a bulgároktól való átvétel lehet, mansi nyelven a *saragury* jelentése *belaja ugra*⁴ 'fehér ugor' jelentésű. A nyenyecéknél a *seser*, *sera*, *ser*, *siri* 'fehér' jelentésben van meg. (JEGOROV 1964) < csuv. *šu-*: abszolút szótó + *-rā*: képző, *šu-* + *-r*, *sa-* + *-rā*, OT., tuvai, hak., sor, oszm., alt. *sa-* + *-ryg*, *sa-* + *-ry*, kirg., kazah, k.kalp., nog., azerb., oszm., türkm., tat. *sa-* + *-ry*, ujj. *se-* + *-rik*, üzb. *sa-* + *-rik*, bask. *ha-* + *-ry*, ojr. *sa-* + *-r*, mong. *ša-* + *-r*, burj. mong. *ša-* + *-ra*, mansi *saj-* + *-r*, nyeny. *se-* + *-ra*, *se-* + *-r*, *si-* + *-ri*.

A TESz szerint a magy. *sárga* 'sápadt, vértelen (test-, arcszín), (szalma)szőke, olyan színű, mint az érett citrom, szalma stb., rövid szőrzetét tekintve barna, barnás vagy vörhenyes, de nem fekete sörényű és farkú (ló), nagyfokú irigység, gyanús, nem jó, a munkásmozgalmat eláruló (személy, intézmény), a sárga fajhoz tartozó személy, aranypénz, tojás belsejének sárga

⁴ A megnevezés érdekessége, hogy az orosz *ugra* alakot használ és nőneműnek fogja fel. Mindemellett Kāšy. *ugrak* népet említ, akik az ő (mármint Kāšy.) nyelvéhez hasonlót, ugyanazt beszéltek. Ez azt jelenti, hogy i.sz. 1100 körül Kāšyár körzetében *ugrak* nép élt és török nyelven beszélt, amelynek az *ugra*, *ugry*, *ugor* alakokhoz köze van.

része (többnyire sárgája alakban), sápadt arcszín, sárga ló'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó család. Vö.: türk. ujj. *sarıy* 'sárga, sápadt', oszm., azerb., tat., kaz., kirg., nog. *sarı*, türkm. *sarı*, üz. *sarik*, alt., hak. *sarıy* 'sárga, szőke', csuv. *šurā* 'fehér', *sarā* 'sárga', mong. *šara*, *šira* 'sárga', mandzsu *šara* 'fehéredik, sápad'. Vö. még magy. *sár*, *sárog*, *sárig* 'sárga'. (TESz) < *sá*:- abszolút szótó + *-rga*: képző, *sá*- + *-r*, *sá*- + *-rig*, türk. ujj. *sa*- + *-riy*, oszm., azerb., tat., kaz., kirg., nog. *sa*- + *-ri*, türkm. *sā*- + *-ri*, üz. *sa*- + *-rik*, alt., hak. *sa*- + *-riy*, csuv. *šu*- + *-rā*, *sa*- + *-rā*, mong. *ša*- + *-ra*, *ši*- + *-ra*, mandzsu *ša*- + *-ra*. Nem igazolt az, hogy a magyar sárga jövevényszó a törökből, azonban az adatok mind idetartoznak.

Lényeges, hogy a magy. *fehér*, *fejér* szónak közeli alakváltozata az oszm. *beyaz* (*bejaz*) (< *beya*:- abszolút szótó + *-z*: képző) 'fehér', sőt rokona az ang. *white* (< *whi*:- abszolút szótó + *-te*: képző) 'fehér' is. A szókezdő *f*-, *b*- és *w*- eredeti *t*- fejleménye (*t* > 1. *th* > \varnothing > 1.1. *f*- 1.2. **p*- > *b*-, 2. δ - > *w*-). A *b*- vagy a *p*- zöngésedésével keletkezett vagy egy másik úton fejlődött eredeti *t*-ből: *t* > δ - > *w*- > *b*-. A végső mássalhangzóknak (*-r*, *-z*) a közvetlen elődjük közös és eredeti *-t* fejleménye, amelyet az angol megőrzött a *white* szóban: *t* > δ > 1. *-r*, 2. *-z*.

2.3. A madárnak a különös jellemző tulajdonságával kapcsolatos a neve.

2.3.1. magy. *tyúk*, Kášy. *takuk* 'tyúk', Kášy. *arkak takāgū* 'kakas', azaz 'férfi tyúk'.

A tyúknak, mint tojónak az a jellemző és különös tulajdonsága, hogy női természetű, hiszen ő tojja a tojásokat, amelyekből kikelnek az utódok, a kicsirkék. A szó megvan a török és a mongol nyelvekben.

Az ojr. *taka*, *taxia* 'tyúk', K-mong. *tak'ya*, *tak'ia*, *tak'ya* a magy. *tyúk*, nyj. *tik* és a *tojó* megfelelője. Idetartozik a magy. *tojik* ige is. A magy. *tyúk* a TESz szerint 'egyfajta házi szárnyas, ennek nőténye, ki nem pattogatott kukorica', ótörök eredetű. Ez azt jelenti, hogy a szó a magyarban ótörökből való átvétel, azonban ez nem fogadható el. A magyar, a mongol és a török adatok közös gyökérhez vezetnek, a szkítákhoz és a hunokhoz. Vö.: csuv. *čaxā*, *čax* 'tyúk', ÓT. *takug*, MK. *takyk*, ujj. *toxu*, Zamaxš. *taki'a*, Ibn. Muxanna *dakuk* (mong.), üz. *tovuk*, kirg. *took*, bask., kaz., k.kalp. *tauyk*, tat., nog. *tavyk*, oszm., kumük *tavuk*, ojr. *takaa*, karacs. *tau*k, tuv. *dagaa*, azerb. *tojug* 'tyúk', vö.: mong. *taxia(n)*, burj.-mong. *taxjaa* 'tyúk', *ere taxjaa* 'kakas'. (JEGOROV 1964) Az adatok közt figyelemre méltó a burj.-mong. *ere taxjaa* 'kakas' szó, a Kášy. *arkak takāgū* 'kakas', azaz 'férfi tyúk' párhuzama, alakváltozata. Ez a megnevezés elvileg fakadhat abból, hogy a *taxjaa*, *takāgū* szónak nem érezték a lényegét, amely csak a nő sajátja s így fordulhatott elő, hogy a kakast 'férfi tyúknak, férfi tojónak' fogták fel.

A magy. *toj*, *tojik*, *tojó* a *tyúk* alakváltozata, szerkezetileg úgy függnek össze, hogy a *-j*, *-jó* és a *-jik* a képző s ezek egymásnak alakváltozatai. A szó meg-

őrizte egyik oldalról az igei jelentést (vö.: *tojik*), másik oldalról a főnévi jelentést (*tojó* < *tojVk*). A magyar *tojó* szó végső hosszú magánhangzójának eredete -Vk, magánhangzó és *-k* kapcsolat volt. Ezt a magyar *tojik* és a török -Vk, -Vg végű szavak közelebből is igazolják, különös tekintettel az azerbajdzsán *tojug* szóra. Mindkettő női természetű, a nőhöz, az anyához, a forráshoz tartozó tulajdonság, természetes hát, hogy magát az anyát, a tyúkot is jelenti. Éppen ezért értelmetlen a közismert kérdés, melyik volt előbb, a tojás vagy a tyúk. Egyszerre volt mindkettő, mert a tyúk önmaga a tojás és fordítva, minthogy a vízcsepp maga a forrás, a víz és a tenger, a tojás és a mag, de ősvíz, ősnő, őspanya, ha tetszik, őstyúk is. A *tojó* szó etimológiája a *tyúk* szavunkkal együtt írható meg, ez utóbbinak a párhuzamai pedig a török nyelvekben találhatóak. A Kášyari és a mongol adat azért is érdekes, mert szó szerinti jelentése 'férfi tyúk'. Ez esetben már nem a női, hanem a férfi mag a lényeg. Az orosz *petux* (*pe* + *tux*) 'kakas' is ezt szemlélteti, hiszen az utótag (*-tux*) a *tyúk* szóval azonos, az előtag pedig a férfi bökö, dugó tulajdonságára, azaz a hímveszejére utal.

Szólni kell még arról, hogy a szemölcs jelentésű szó nem tartalmaz betegség jelentést, ezért az másik szálon vezet el a szemhez, forráshoz. A szavunk nem lehet ősi örökség az uráli korból. A magy. *szemölcsöt* tyúkszernak és tyúkseggnak is nevezik. Az összetett szó előtagja a *tyúk* mindkét esetben szem jelentésű, ugyanis a *tyúk* és a *tojik* etimológiailag összetartozik, a *tojó* alakváltozata *tyúk* jelentésben ma is használatos, a gyökerük közös. Következésképp a *tyúkszem* olyan összetett szó, amelynek mindkét tagja ugyanazt jelenti. A *tyúksegg* előtagja (*tyúk*) is szemet jelent, az utótagja (*segg*) pedig a cseremis, finn, karj., lív adatokkal rokon, jelentésük szintén 'szem, mag'.

A hagyományok szerint a kakas a megváltót - Jézust - is szimbolizálja, keleti eredetű szimbólum.

2.3.2. magy. *fácán*, Kášy. *jazin* fácán'.

A magyar *fácán*, alakváltozata a *pácán* a TESz szerint vándorszó, amely a görögben keletkezett egy a Kaukázus déli lejtőjén lévő folyó nevéből, mert annak a mentén élt ez a madár. A TESz szócikk írója nem említi Kášyari adatát.

Idetartozik az oszm. *sülün* 'fácán', az or. *fazan*. Hangtanilag a szókezdő mássalhangzók eredeti *t*- fejleményei (*t* > *th* > 1. \varnothing - > 1.1. *f*-, 1.2. *p*- 2. *s*-). Az eredeti *t*-ből zöngésedés és palatalizáció útján lett *j*- (*t* > *d*' > *j*-). A második mássalhangzó (*-l*, *-z*) is eredeti *-t* fejleménye (*-t* > δ - > 1. *-z*- 2. *-l*-). A *-c*- elvileg lehetne *-*s*- affrikálódása, de sokkal valószínűbb, hogy a magyarban olykor *-z*- helyett *-c*-t ejtenek vö.: magy. *fűzfa*, *ficfa*.

A csuv. *xir čaxxi* 'fácán' szó szerint 'mező tyúkjá' jelentésű, nem tartozik össze a magy. *fácán*, Kášy. *jazin*, oszm. *sülün*, or. *fazan* fácán' szavakkal.

2.3.3. magy. *úr*, Kāšy. *sigiržik* 'császármadár'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *ú-*: abszolút szótó + *-r*: képző, Kāšy. *sigir-*: relatív szótó (*sigi-*: abszolút szótó + *-r*: képző) + *-žik*: képző. A magy. *úr* Kāšyari szavának relatív tövével (*sigir-*) tartozik össze.

Bár a magyarban a császármadár megnevezés használatos s ez a megnevezés nem rokona Kāšyari adatának, mégis köze van hozzá a magyar nyelvnek. Az elnevezéskor fontos volt a madár kinézete, mely szerint 'bóbitás, a fácánál nagyobb, fajdféle erdei madár' (MÉK). Az értelmezésnél abból kell kiindulni, hogy az uralkodó mindig a csúcson van, legyen az *császár*, *úr*, *tengri* vagy *király*. Ez esetben a császármadár bóbitája motiválhatta a megnevezőket. A Kāšy. *sigiržik* relatív szótóve (*sigir-*: relatív szótó + *-žik*: képző) a *sigir-* összetartozik a magy. *úr* és a török nyelvekben ismert megfelelőekkel, vö.: csuv. *turā* 'isten', jeny. *teŋri*, KB. *taŋri* 'ég', azerb. *tori* 'isten, ég', csag. *tengra*, ujj. *teŋri*, PK. *taŋry*, kirk. *teŋri* 'isten', k.kalp. *tangri*, oszm. *tanry*, jak. *tangara*, bask. *tenre* 'isten, ég', bask. tat. *tere*, csuv. *turā*, *turāš* 'ikon, alak, forma, ábrázat', burj. mong. *tengeri*, kalm. *tenger* 'ég', sum. *din-gir* 'ég', perzsa *tour* 'alak, forma'. (JEGOROV 1964) Szerkezetileg ugyanazok, vö.: Kāšy. *sigi-*: abszolút szótó + *-r*: képző 'valamivel ellátott, valahova tartozó, valami mellett lévő', magy. *ú-* + *-r*, csuv. *tu-* + *-rā*, jeny. *teŋ-* + *-ri*, KB. *taŋ-* + *-ri*, azerb. *to-* + *-ri*, csag. *teng-* + *-ra*, ujj. *teŋ-* + *-ri*, PK. *taŋ-* + *-ry*, kirk. *teŋ-* + *-ri*, k.kalp. *tang-* + *-ri*, osm. *tan-* + *-ry*, jak. *tanga-* + *-ra*, bask. *ten-* + *-re*, bask. tat. *te-* + *-re*, csuv. *tu-* + *-rā*, *turāš*: relatív szótó (< *tu-*: abszolút szótó + *-rā*: képző) + *-š*: képző, burj. mong. *tenge-* + *-ri*, kalm. *tenge-* + *-r*, sum. *dingi-* + *-r*, perzsa *tou-* + *-r*.

Hangtanilag a Kāšyari *s-* szókezdőjű (Kāšy. *Sigiržik*), a magy. 0- kezdetű (magy. *úr*) és az 'isten, ég' jelentésű *t-* kezdetű szavak úgy viszonyulnak egymáshoz, hogy a *t-* az eredeti szókezdő mássalhangzó. Az *s-* ennek a fejleménye (*t-* > *th-* > *s-*) ugyanúgy, mint a magy. 0- (*t-* > *δ-* > *w-* > *V-* > *0-*). A magy. *úr* hosszú magánhangzója az abszolút szótó maradványa, több hang fejleménye. A képző a fenti adatokban mindenütt *-r* vagy *-r* kezdetű s az *-r* eredeti *-t* fejleménye (*-r* < *-δ* < *-t*).

Az or. *r'abčik* 'császármadár' képzője (*r'ab-*: relatív szótó + *-čik*: képző) a *-čik* és a Kāšy. *-žik* 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő' egymásnak alakváltozatai. A relatív szótó az or. *repej* 'bogáncs, bojtortján' a hegyes végű szúrós növényvel kapcsolatos. Az összekötő szál az, hogy a hegy és a csúcson közel áll az uralkodóhoz, hiszen az mindig a csúcson van.

2.3.4. magy. *szarka* Kāšy. *sagirgān* 'szarka'.

Szerkezeti felépítése: Kāšy. *sagir-*: relatív szótó + *-gān*: folyamatos melléknévi igenév képző.

A *szarkának* két jellegzetes tulajdonsága van. Az egyik, hogy nem egyenes úton jár, a másik pedig a jellegzetes hangja. Innen van az, hogy lop, mint a szarka

vagy a szarkához hasonlóan fecseg. Elvileg mindkét jellemző motiválhatta a megnevezést. A TESz szerint a magy. *szarka* 'a varjak családjába tartozó, fekete-fehér tollú, hosszú farkú madár, fecsegő személy stb.'. Szláv eredetű, vö.: blg. *svrāka*, szb.-hv. *svarka*, szln. *srāka*, szlk. *straka*, or. *soroka* 'szarka'. (TESz)

A szerkezeti felépítésük megállapításakor meghatározó lehet Kāšyari adata. Eszerint *sagir-*: relatív szótó + *-gān*: folyamatos melléknévi igenév képző. A magyar és a szláv adatok ennek alakváltozatai, hangtanilag fejleményei. A szóvégi nazális mindenütt eltűnt. Az első magánhangzó (vö.: magy. *-a*, or. *-o*) olyan trifongus fejleménye, amely Kāšyarinál megvan (vö.: *-agi-*). Ennek diftongus változata is használatos (vö.: szb.-hv. *-va-*), olykor ebből csak a *-v-* maradt meg (vö.: blg. *svrāka*), néha még ez is eltűnt (vö.: szln. *srāka*). Látható, hogy a kiinduló, teljesebb alak nem a szlávban, hanem Kāšyarinak a 11. századi adatában van meg, mindenképpen ez az elsődleges. A magyarban a *szarka* szónak alakváltozata a *varga* és az *orv* szó. Nincs okunk a magy. *szarka* szónak a szláv nyelvi eredetétére.

2.4. A madár a ragadozó magatartásra utaló éles, hegyes testrészeiről kapta a nevét.

Az idetartozó nevek olyan madarakra vonatkoznak, amelyekre jellemzőek a következő tulajdonságok vagy azokból egy-kettő. Ilyen az éles szem, hegyes, éles karom és csőr. Ezek a madarak olykor uralkodó, isteni tulajdonsággal is rendelkeznek a hagyományok szerint. A földrajzi névi kutatások az alábbi madárnevek értelmezésében különösen sokat segítettek. Az elágazó folyó az elágazásnál éles, hegyes, hozzá hasonló a hegy *éle*, az *olló* s a ruhán a *hol*, de ilyen a *szeg*, a *tű* stb. is.

2.4.1. magy. *holló*, Kāšy. *aqilla* 'sas'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *hol-*: relatív szótó + *-lő*: képző, Kāšy. *aqil-*: relatív szótó (< *aqi-*: abszolút szótó 'ág' + *-l*: képző) + *-la*: képző.

Bár Kāšyari orosz fordításában a 'sas' megfelelő szerepel, a Kāšy. *aqilla* névnek 'világosan megfelel a magy. *holló*. Sőt, a magyar nyelvnek egy másik oldalról is kapcsolata van Kāšy. *aqilla* adatával. A relatív szótó a magy. *él* szó rokona, a képző pedig számos magyar szóban megvan, vö.: magy. *szöllő* (< *szöl-*: relatív szótó + *-lő*: képző). A megoldás megtalálásához mindig vissza kell térni őseink gondolkodásához.

Eleink világosan látták, hogy az elágazó víz egy hegyes formát mutat. Ehhez hasonlóan keletkezik a fág és sok más hasonló az élő természetben. A hegyes, éles tulajdonságú élő és élettelen is ezzel a névvel illetik. Kāšy. *aqilla* nevében az abszolút szótónek (*aqi-*) rokona a magy. *ág*, *ék*, *eke*. A relatív szótó (Kāšy. *aqil-*) úgy keletkezett, hogy az abszolút szótó egy *-l* képzőt kapott s azt jelenti, 'az ághoz, ékhez tartozó, azaz ágas'. A relatív szótóhoz újabb *-la* képzőt adtak Kāšyari madárnevében, így a madár jelentése szó szerint 'ággal

ellátott, ágassal rendelkező'. A hollónak pedig a jellemző tulajdonsága az, hogy a karma, csőre és a szeme éles. Kāšy. *aqil-* relatív szótővével azonban nemcsak a magy. *él* szó tartozik össze, hanem a mongol *agholā* 'hegy' szó a kelet-mongol ejtés szerint *óla*, kalmük *úla*, mandzsu *alin* 'ua.', ojr. *úla* 'hegy' is. A szó jelentése mindegyik esetben 'hegy', rokona a magy. *él* szónak, amely a TESz szerint 'valaminek a szeglete, csúcsa, valaminek a vékony széle, szegélye, pereme, hegycsúcs, hosszan, keskenyen húzódnó hegynyúlvány, szűrő fegyver vagy eszköz hegye, vágószerszám közsőrült széle, csatasor, rendezett sereg, haladó csoport eleje, az első vagy vezető hely'. Valószínűleg ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *il'mät, il'am, elmi* 'él (késé)' (TESz). A TESz álláspontja nem igazolt, a magyar szó eredetét tekintve azonban az adatok idetartoznak.

A szócikk írója a magy. *él* szót helytelenül ősi örökségnek tartja az ugor korból, miközben egyetlen nyelvből hoz adatot és nem vette figyelembe a mongol megfelelőket. A mong. *agholā* képzett szó (< *agho-*: szótó + *-la*: képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott'), a szótővel összetartozik a magy. *ág* szó. A hozzá járuló *-la* képző Eurázsia-szerte ismert képző egyik alakváltozata, amelynek teljesebb alakja a mandzsu *-lin* (vö.: *a-*: abszolút szótó + *-lin*: képző). Az adatok értéke abban is megnyilvánul, hogy a hosszú magánhangzók-nak triftongus az előzménye (vö.: *agho-* + *-la, ó-* + *-la, ú-* + *-la, é-* + *-l*), erre utalnak a szótővek (*agho-*, *ó-*, *ú-*, *é-*), amelyet megerősít Kāšyari adata (vö.: Kāšy. *aqilla* relatív szótó: *aqil-*).

A magy. *él* és a *holló hol-* relatív tövének összetartozását megerősíti az a tény, hogy a magyarban ismert a *hol, hól* 'fentről csúcsban kezdődő rakás a szoknyán, ruha alsó részén'. Valójában ez egy elágazás, amely hangtanilag a magy. *sas* alakváltozata. A szókezdő magy. *h-*, *s-* (*š-*), Kāšy. 0- eredeti *t-* fejleményei (vö.: *t-* > *th-* > *h-*; *t-* > *t'-* > *č-* > *š-*; *t-* > *δ-* > *w-* > *V-* > *Ø*). Hozzáteesszük, hogy a szókezdő mássalhangzó a *h*-hangon keresztül is elnémulhatott.

Jelentéstani oldalról lényeges, hogy a mongolban ismert a 'valaminek az eleje, az első vagy vezető hely' jelentés is. Ez természetes, hiszen az éle valaminek mindig elől, vezető helyen, fent van. Az is természetes, hogy az 'egy' számnévben is megvan a szó, vö.: magy. *első* töve az *el-*, oszm. *ilk* 'első' töve az *il-*.

A hollóhoz hasonló, de nem ugyanannak a madárnak a neve a magy. *sas*, Kāšyari adatának a relatív tövével (*aqil-*) tartozik össze.

Az or. *or'ol* (< *or'o-*: relatív szótó + *-l*: képző) 'sas' azért érdekes, mert hangtanilag tökéletes alakváltozata, szerkezetileg is megfelel a Kāšy. *aqilla* 'sas' szónak. Az or. *-r-* és a Kāšyari *-l-* előzménye közös (< *-δ-* < *-t-*).

A Kāšy. *aqil-* relatív szótővel számos szó összetartozik, ilyen a magy. *sas-*, az or. *or'ol* szótőve az *or'o-*, a csuv. *ševēr* 'éles, hegyesvégű', polov. *sürü*, oszm., gag., azerb. *sivri*, kazak *süjir*, k.kalp. *süjri* 'éles, kihegyezett', oszm. *sivir* 'kihegyeződni'. (JEGOROV 1964). Igei megfelelője a magy. *szúr*.

A hagyományok szerint a *holló* a Hunyadiak címerállata. Hunyadi Mátyás jelképe a holló, ezért hívják

Corvin Mátyásnak is. A *Corvin* név a lat. *corvinus* 'holló, hollós' szó *corvin* tövével tartozik össze, ennek pedig a lat. *corvus* 'holló' az alapja, amely Apolló jós madara volt. Etimológiailag a lat. *corvus corv-* töve nem a magy. *holló*, hanem a Kāšy. *kuzgun* 'holló' szóval tartozik össze.

A hagyományok szerint a kusánok - akik fehér hunok voltak vagy királyi szkíták - címerállata, azaz nemzetségük jelképe volt az oroszán mellett a holló.

2.4.2. magy. *héja, ölyv*, Kāšy. *taŋla kuž* 'héja, ölyv'.

Kāšyari madárneve az orosz fordítás értelmében egyaránt vonatkozhat héjára és ölyvre. Mindkét madárnak a legjellemzőbb tulajdonsága az, hogy hegyes és éles a karma, a csőre, a szeme. Ezért az ilyen kiálló, görbülő és éles tárgyakkal rokon szó szolgálhatott alapul a megnevezésnek. A Kāšy. *taŋla kuž* egy olyan jelzős szó szerkezet, amelynek a második tagja a 'madár' jelentésű szó, az első tagja pedig összetartozik a csuv. *tumxax, tumxa* 'halom, domb, bucka', üz. *tungak* 'tuskó', *dung* 'halom', bask. *tüŋgek*, tat. *tümgek*, alt. *töngöš* 'tuskó', *töngöšök* 'halom, domb', tuv. *töngelik* 'halom, domb', türkm. *tümmek, tömmük* 'halom, domb', *toŋŋe* 'tuskó'. (JEGOROV 1964) szavakkal s rokona a magy. *düne* 'domb, halom' is. Szerkezetileg is egymás megfelelői, vö.: Kāšy. *taŋ-*: szótó + *-la*: képző 'valamivel ellátott', alt. *töngö-* + *-š*, *töngö-* + *-šök*, tuv. *töŋge-* + *-lik*, türkm. *tüm-* + *-mek*, *töm-* + *-muk*, *toŋ-* + *-ŋe*. A türkm. *toŋŋe* adat kulcsfontosságú, mert ennek a segítségével érthető meg a következő adatok szerkezeti felépítése: a csuv. *tum-*: szótó + *-xax*: képző, *tum-* + *-xa*, üz. *tun-* + *-gak*, *dun-* + *-g*, bask. *tün-* + *-gek*, tat. *tüm-* + *-gek*. Ezekben az esetekben a képzők kezdő mássalhangzójának (*x-*, *g-*) előzménye *ŋ-* volt. Ezeknek a szavaknak az alakváltozata a magy. *düne, domb, tönkö*. A fenti madárnév első tagjában ennek az *él* változata van meg, amely utalhat a madár éles szemére, karmaira.

Ennek a szónak sok rokona van. Az ilyen hegyes tárgy stb. megnevezésére használja a csuvas a *sělē* 'zab', ujj., kirg., kum. *sulu*, üz. *suli*, kazak., k.kalp. *suly*, ojr., hak. *sula*, tat. *soly*, bask. *hölö* 'zab', vö.: kalm. *sul'* 'zab'. (JEGOROV 1964) szavakat. A bask. *hölö* összetartozik a magy. *holló hol* tövével, de rokona a magy. *ölyv* is.

A magy. *ölyv* a TESz szerint 'a sasok családjába tartozó, a hollónál nagyobb ragadozó madár, héja'. Valószínűleg ótörök eredetű, bár török megfelelőjét sem a török nyelvemlékekből, sem a mai török nyelvekből nem tudjuk kimutatni. Megvan azonban a mongolban, vö.: közép-mong. *hele'e, heli'e*, ir. mong. *eliye* (< **elige*), burját *ilē*, ojrát *elē* 'a sasok családjába tartozó ragadozó madár'. (TESz) < *ö-* + *-lyv*. A TESz álláspontja nem igazolt, de az adatok idetartoznak. Látható, hogy ezek a madárnevek azonos gondolkodás alapján születtek. Minél több adat bevonásával külön összehasonlító vizsgálatok teszik lehetővé, hogy megállapítsuk, melyiknek lehet az eredeti szókezdője *t-* illetőleg a fejleménye és melyiknek *k-* illetőleg a fejleménye.

A magy. *héja* szónak a kezdő mássalhangzója *h* ugyanaz, mint a *holló* *h*-ja. A TESz szerint a magy. *héja* 'súlyomféle madarak megnevezéseként, egy fajta ragadozó madár'. Valószínűleg származékszó: alapszava a ragadozó madarak vijjogását utánzó, illetőleg állatúzó szóként, közelebből madárhessegető szóként is használt. (TESz) A mongol adatok értelmében is a Kāšy. *taŋla* és a magy. *héja, ölyv* etimológiailag összetartoznak. Szókezdőjük eredeti *t*- illetve annak fejleménye a *h*- és a *θ*-.

Tovább menve a *héja* és az *ölyv* etimológiailag nemcsak egymással, hanem az or. *sokol'* 'súlyom', magy. *súlyom* szavakkal is összetartoznak.

Fontos megjegyezni, hogy a Kāšy. *taŋla kuž* szókapcsolat második tagja a *kuž* 'madár jelentésű'. A névnek vagy 'héja madár' ill. 'ölyv madár' a jelentése vagy pedig az első tagot 'karmos, csőrös, éles, hegyes, ragadó stb.' jelzőként kell értelmezni. Ez a megoldás jellemző a török nyelvekre, vö.: csuv. *věšen kajäk* 'repülő madár', *šätkäñ⁵ kajäk* 'ragadozó, rabló madár', *jurlakan kajäk* 'énekes madár', stb.

A második tag (Kāšy. *taŋla kuž*) a 'madár' szó megvan a törökségben, vö.: csuv. *kajäk* 'madár', *kajäk-kěšěk* 'madarak' gyűjtő jelentésben 'szárnyasok', 'vad', *kajäk xur* 'vad liba', *kajäk kăvakał* 'vad kacska', *tisker kajäk* 'vadállat', ÓT. *kajik*, KB., Zol. bl. *kedik* 'gím-szarvas, szarvas', ujj. *kijik* 'szarvas, zerge, gazella, hegyi kecske', tefs. XIV-XV. sz., karaim, ojr. *kijik*, csag. *kiik*, bask. *keek* 'vad állat, ragadozó állat', hak. *kiik* 'vad kecske', tat. *kiek* 'vad (állat), vad madarak', alt. *kijik* 'vad állat', Vö.: jeny., ujj., kirg. *kuš*, bask., tat. *koš*, azerb., türkm. *guš*, kazak, k.kalp., nog. *kus* 'madár'. (JEGOROV 1964) < csuv. *ka-*: abszolút szótó + *-jäk*: képző, *ka-* + *-jäk*, *kě-* + *-šěk*, ÓT. *ka-* + *-jik*, KB., Zol. bl. *ke-* + *-dik*, ujj. *ki-* + *-jik*, tefs. XIV-XV. sz., karaim, ojr. *ki-* + *-jik*, csag. *ki-* + *-ik*, bask. *ke-* + *-ek*, hak. *ki-* + *-ik*, tat. *ki-* + *-ek*, alt. *ki-* + *-jik*, jeny., ujj., kirg. *ku-* + *-š*, bask., tat. *ko-* + *-š*, azerb., türkm. *gu-* + *-š*, kazak, k.kalp., nog. *ku-* + *-s*.

Megjegyezzük, hogy elvileg idetartozhat az or. *gus* 'liba', a csuv. *xur* 'liba', MK. *kaz*, kirg., kazak, nog., oszm., kum., tat., bask. *kaz*, ujj., azerb., türkm., k.kalp. *gaz*, üzb. *goz*, alt., ojr., tuv. *kas*, hak. *xas*, jak. *xaas* 'liba', vö.: perzsa *kaz* 'liba, fajdkakas, süketfajd'. (JEGOROV 1964) < or. *gu-*: abszolút szótó + *-s*: képző, csuv. *xu-* + *-r*, MK. *ka-* + *-z*, kirg., kazak, nog., oszm., kum., tat., bask. *ka-* + *-z*, ujj., azerb., türkm., k.kalp. *ga-* + *-z*, üzb. *go-* + *-z*, alt., ojr., tuv. *ka-* + *-s*, hak. *xa-* + *-s*, jak. *xaa-* + *-s* 'liba', vö.: perzsa *ka-* + *-z*.

Ez azt is jelenti, hogy a 'madár' jelentésű szavak alapjául hangutánzó szó szolgált. Az abszolút szótó összetartozhat azzal a hangutánzó szóval, amely alapul szolgált a 'liba' jelentésű szónak, vö.: Kāšy. *kaŋ* 'a liba ilyen hangot ad ki gágogáskor', Kāšy. *kăz* 'liba', Kāšy. *kăg kûg* 'liba gágogása'.

A képző pedig eredeti *-t* fejleménye, ilyen az *-š* (< *-č* < *-t'* < *-t*), *-s* (< *-th* < *-t*), *-z*, *-r* (< *-δ* < *-t*), *-d* (< *-t*), *-j*, amely vagy *-δ*, vagy *-d'* hangokon keresztül keletkezett, idővel pedig el is tűnhetett az ejtésből.

Megjegyezzük, hogy a törökség ismer *k-* kezdetű szót is a héjára, ölyvre, vö.: csuv. *xălat* 'héja, ölyv', üzb. *kalxat* 'héja, ölyv', sor *kylady* 'héja, ölyv', türkm. *kuladu*, mong. *kuldu* 'héja, ölyv'. (JEGOROV 1964) Az or. *kulada* 'ua.' ennek átvétele.

2.4.3. magy. *turul*, Kāšy. *tugril* 'ragadozó madár, amely megöl ezer kacsát, de csak egyet eszik meg'; Kāšy. *tugril* 'sas'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *turu-*: (< *tu-*: abszolút szótó + *-ru-*: képző) relatív szótó + *-l:* képző, Kāšy. *tugri-*: (< *tug-*: abszolút szótó + *-ri-*: képző) relatív szótó + *-l:* képző.

A magy. *turul* a TESz véleménye szerint Árpád törzsének totemisztikus madara volt. Az ősm. mondvilágban a sashoz vagy súlyomhoz hasonló nőstény madár'. ÓT. *toyril* 'vadász-súlyom', csag. *toyril*, oszm. *toğrul* 'súlyom', perzsa *toğri* 'súlyom'. (TESz) < magy. *turu-*: relatív szótó (< *tu-*: abszolút szótó + *-ru-*: képző) + *-l:* képző, ÓT. *toyri-*: relatív szótó (< *toy-*: abszolút szótó + *-ri-*: képző) + *-l:* képző, csag. *toyri-*: (< *toy-*: abszolút szótó + *-ri-*: képző) relatív szótó + *-l:* képző, oszm. *toğru-*: (< *toğ-*: abszolút szótó + *-ru-*: képző) relatív szótó + *-l:* képző, perzsa *toğ-*: abszolút szótó + *-ri-*: képző.

Az abszolút szótó jelentéstartalma a hegyes, éles, tű formájú tárgyakéval tartozik össze s a képzővel ellátott forma pedig 'hegyvel, éllel ellátott' jelentésű. A relatív szótó összetartozik a *tenri* 'úr, isten' szóval is. Természetes, hogy a *turul* madár nemcsak egyszerűen ragadozó madár, hanem 'égi, uralkodó, úr' jelentést is tartalmaz.

A relatív szótó (*turu-*) jelentésbeli rokona, hangtanilag alakváltozata, szerkezetileg pedig ugyanaz, mint a magy. *sas*, *súlyom* és az or. *sokol'* 'ua.'. Magával a *turul* névvel az or. *or'ol* illetőleg a magy. *holló* tartozik össze etimológiailag.

A ném. *Har* 'madár, turul' etimológiailag csak akkor tartozik ide, ha a szókezdő *h-* eredeti *t-* fejleménye ugyanúgy, mint az *š-*, *s-*.

A *turul* alakváltozata az or. *or'ol* 'sas' (< *or'o-*: (*o-*: abszolút szótó + *-r'o-*: képző) relatív szótó + *-l:* képző), a szókezdő *t-* elenyészett. Az or. *or'ol* csuvas jelentésbeli megfelelője *ămărt kajäk*, ahol a második tag a *kajäk* 'madár' jelentésű szó. Az *ămărt kajäk* 'sas, királysas' jelentésű. Az első tag az *ămărt* Jegorov szerint összetartozik azzal a mitológiai madárral, amit Keleten *simurg*-nak hívnak (*si* 'kutya', *murg* 'madár'). Vö.: tat. dial. *semurg koši* (vö.: ir. nyelv: *karakoš*). Valószínűleg szarmata vagy bolgár örökség, vö.: óujg. *symurka* 'mesebeli madár', kazak. *samyryk-kus* 'sas', perzsa *simorg*, *simurg* 'mesebeli madár'. (JEGOROV 1964)

A *Turul* megnevezés nemcsak madár nevében ismert, vö.: Kāšy. *Tugril bek*: a szeldzsukok uralkodója.

⁵ Vö.: csuv. *šăt* 'nyelés, nyelni'. (JEGOROV 1964) + *-kăn*: folyamatos ige képző. Összetartozik a magy. *jottányi* 'nyelésnyi' *jot*-tövével.

A hagyományok szerint a magyaroknál a lélekmadár a *turul* volt, de a kereszténység felvétele után ez a galamb lett. Szűz Mária madara, napjainkban a béke szimbóluma a fehér galamb. A *turul* Attila kedvenc madara volt, amelyet *kerecsen sólyom*nak is hívnak. A *turul* Álmos apjának Ügyek nemzetségének a jelképe. Anyja Emese a szarvas nemzetségből való. A fiukban Álmosban találkozott a *turul* és a szarvas nemzetség, benne egyesült, összegződött a két nemzetség jelképe a többi hagyománnyal együtt. Álmos utóda Árpád hozta be ezt a nemzetséget a Kárpát-medencébe.⁶

A magyar honvédség jelképe a mai napig a szálló turulmadár karmai közt egy kard. A magyar nemzetnek tiszteletben tartott jelképe a szarvas mellett a *turul* madár.

2.4.3. magy. *sólyom*, Kāšy. *žavli* 'sólyom'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *só-*: abszolút szótó + *-lyom*: képző, Kāšy. *žav-*: abszolút szótó + *-li*: képző.

A TESz szerint a magy. *sólyom* 'a varjúnál nagyobb, vadászatra betanítható ragadozó madár, lószínnévként'. Bizonytalan eredetű. Vö.: Kāšy. *čabli*, csag., oszm. *čavli* 'fiatal sólyom vagy héja, karvaly'. (TESz) < magy. *só-*: abszolút szótó + *-lyom*: képző, Kāšy. *čaβ-* + *-li*, csag., oszm. *čav-* + *-li*. A szócikk írója helytelenül bontotta elemeire a szót, mert a képző maga a *-lyom* elem, azaz nem az *-m* a képző, hanem a *-lyom*. Az abszolút szótó a magy. *szeg* és társaihoz áll közel ugyanúgy, mint a csuv. és or. *sokol soko-* töve, ahol az *-l* képző. A magy. *sólyom* és török megfelelőinek rokona tehát az or. *sokol* 'sólyom'.

Az eredeti szókezdő mássalhangzó *t* volt, amelyet őriz a magy. *turul* és a különböző török nyelvi megfelelője. A *t*-fejleményei közé tartozik a *ž-* (*t* > *dž-* > *ž-*), *š-* (*t* > *th-* > *š-*), *s-* (*t* > *th-* > *s-*), *č-*, *š-* (*t* > *t'* > *č-* > *š-*). A képző kezdő mássalhangzója az adatokban *-r*, *-l*, *-ly* is eredeti *-t* fejleménye (*-t* > *-δ* > 1. *-r*, 2. *-l* illetve *-t* > *-δ'* > *-l'*, *ly*).

2.4.4. magy. *sólyom*, Kāšy. *žagri* 'sólyom', Kāšy. *sunkur* 'ragadozó madár neve'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *só-*: abszolút szótó + *-lyom*: képző, Kāšy. *žag-*: abszolút szótó + *-r*: képző; Kāšy. *sunku-*: abszolút szótó + *-r*: képző. Lényeges, hogy az *-l*, *-ly* kezdetű képzőnek ismert *-r* kezdetű változata ugyancsak 'sólyom' jelentésű madárnévben.

A madár az éles karmairól, hegyes és görbe csőréről, éles látásáról kaphatta a nevét. Az abszolút szótó összetartozik a következő török szavakkal és a magy. *szeg* szóval, vö.: csuv. *sānā* 'kopja, lándzsa, fullánk, kígyónyelv, penge éle', ÓT. (orh. jeny.) *sünüg*, Zamahš., csag. *süngü*, AFT. *sünü*, türkm., kazak, *süngi*, nog. *sun'gi*, kum. *s'ung'u*, tat. *sönge*, bask. *hongo*, jak. *ünü* 'kopja, lándzsa', oszm., karacs. *süngü* 'szurony', azerb. *sančag* 'gombostű, díszű, hajtű', vö.: ÓT. *sanč* 'bele-

döfni, szűrni, vágni', csuv. *sunčaka*, *seněk* (JEGOROV 1964)

A csuv. *sunčaka* 'szigony' szótóve (*sun-*), a csuv. *seněk* 'villa' és többi török megfelelője rokon a Kāšy. *sunku-* abszolút szótóval. A szótóhoz járuló képző ez esetben *-r*, a magy. *sólyom* esetében *-lyom*, a Kāšy. *žavli* névben a *-li*, az or. *sokol* szóban pedig *-l*.

A szó összetartozik a *turul* madárnév *turu-* relatív szótóvevel. Vö.: Kāšy. *tugrił*: 'ragadozó madár neve, férfinév is, magy. *turul* 'Attila szent madara, nemzetségnév, eredetiben kerecsensólyom, fekete szürkés, mint a sakktabla a begye, jelkép, lélekmadár', Kāšy. *urun kuš* 'fehér sólyom' < *urun* 'fehér' (< *u-* + *-run*) névvel és a magy. *sólyom*, továbbá a *sas* madárnévvel.

Az abszolút szótó olyan önállóan is használt szavakkal tartozik össze, amelyek a madár görbe és hegyes karmaira, a ragadozó tulajdonságára utalnak, vö.: csuv. *šak* 'akasztani, felakasztani', azerb. *ček*, türkm. *ček* 'akasztani', azerb. *čekil* 'függenni'. (JEGOROV 1964) < azerb. *čeki-*: abszolút szótó + *-l*: denominális verbum képző.

2.4.5. magy. *sas* (*šas*), Kāšy. *sas* 'sas'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *sa-* abszolút szótó + *-s*: képző, Kāšy. *sa-* + *-s*. A TESz szerint a magy. *sas* 'egy fajta ragadozó madár, oszlop, bevéselt gerenda, sasszeg, horog, köröm, hasíték, bemetszés'. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *šuz* '(füles) bagoly', lp. *cisku* 'sólyom', *cicka* 'karvaly'. (TESz) < magy. *sa-* + *-s*, zürj. *šu-* + *-z*, lp. *ci-* + *-sku*, *ci-* + *-cka*. A finnugor nyelvi eredet nem igazolt, ám az adatok idetartoznak. A fenti *-l*-párhuzama itt az *-š*, mindkettőnek (*-l*, *-š*) *-t* az eredeti, kiinduló mássalhangzója ugyanúgy, mint a szókezdőnek. Ez a *t*-Kāšyari adatában (vö.: Kāšy. *aqilla*) elenyészett (*t* > *δ* > *w-* > *V-* > *Ø*), a magy. *sas* szóban *t* > *č* > *š* változás következett be.

Látható, hogy ezt vagy hasonló megnevezést viselnek nemcsak a madarak, vö.: magy. *sas*(szeg) 'elágazó szeg', oszm. *šesē* 'doboz, palack' stb. A magy. *sas* nem lehet finnugor eredetű.

A Volga-Urál vidékén a földrajzi nevekben szereplő *Sos*, *Sis*, *Sys*, *ssas*, *Sas*, *Sus*, *Sösö* formák közös etimológiájúak, egymásnak alakváltozatai. Az orosz használatú *Sos* alapjául a mansi *sos* 'patak' szó szolgált. A komi *Sos'jaju* orosz *Sos'ja* *Soseju* használatú párhuzamos nevekből kiolvasható, hogy az or. *Sos'ja* a komi *Sos'jaju* névnek a *Sos'ja* elemével tartozik össze, az orosz *Soseju* pedig a komi *Sos'jaju* formának az átvétele. A komi használatú névnek alapul azonban nem komi szavak szolgáltak. A három szóból álló névnek csak az utolsó eleme a *ju* 'folyó' szó való a komiból. A második tag a *ja* 'folyó' a hanti és mansi nyelvekben használatos. Az orosz *Soseju* változatban azonban ennek *-e* felel meg, amelynek az a magyarázata, hogy itt nem a *ja*, hanem ennek a *je* változata az alapja. Az első tag pedig a mansi *sos* 'patak' szóval tartozik össze. A *Sos* magyarázatához is sok példánk van, vele a *Sis* és a *Sysna* *Sys-* töve összetartozik. A csuvas *sysna* 'disznó'

⁶ Ld. Emese álma.

szónak annyi köze van a névhez, hogy a disznó a vékony sertéjéről, tüskés szőréről kapta az elnevezést, a patak pedig valójában mint forrásfolyó, elágazó víz az elágazásra jellemző keskeny, hegyes, elváló folyó formájáról. A magyar *sasszeg sas* előtagja bár nem *-sz* (*-s*), hanem *-s* (*-š*) mássalhangzókat tartalmaz, de etimológiailag ez is idetartozik, amely valójában olyan kétszárú szeg, amelynek a szára széthajtható. A szónak a *sas* madárnevünk is rokona, amely kaphatta az elnevezést a csőréről, de az éles karmairól is. A csuvas *ssas*

< bask. *Asylykül* < *Asyly* < *Asy* ← 1. bask. *asy* 'keserű, sós'
2. *asa* 'elágazás'

+ *-ly*: képző

+ *kül* ← bask. *kül* 'tó'.

bask. *Karatabyn* < *Kara* ← bask. *kara* 'fekete'

+ *tabyn*

+ *küle* ← bask. *kül* 'tó'

+ *-e*: birtokos személyjel.

Jer

+ *Upkan*

Jer

+ *Batkan*

Ajyrkül < *Ajyr* ← bask. *auyr, ajyr* 'folyó elágazása, mellékfolyó, patak'

+ *kül* 'tó'

or. *Asylykul* ← bask. *Asylykül*.

Az 'elágazó' jelentést megerősíti a névnek az *Ajyrkül* változata is.

2.4.6. A magy. *karvaly*, Kāšy. *karvī* 'hajlított, ferde'.

Szerkezeti felépítése: magy. *karva-*: (< *ka-*: abszolút szótó + *-rva-*: képző) relatív szótó + *-ly*: képző, Kāšy. *ka-*: abszolút szótó + *-rvī*: képző). A magy. *karvaly* relatív szótóvével (*karva-*) tartozik össze a Kāšy. *karvī* 'hajlított, ferde' jelentésű szó. Ezúttal a magyarban van meg a madárnév, Kāšyarinál csak a neki alapul szolgáló szó.

Fontos tudni, hogy eleink gondolkodása szerint ott, ahol elágazás van, nemcsak hegyes, csúcsos, hanem hajlott, görbe forma is keletkezik. Ennek megfelelően a relatív szótó (magy. *karva-*) és a Kāšy. *karvī* 'hajlított, ferde' szónak alakváltozatai a csuv. *kukār* 'ferde, hajlott, görbe', tat. *kekre*, bask. *kekere, küngyr*, miser *kyŋyr*, karacs, kum. *kyngyr*, ujj., üzb. *kingir*, alt. *kyjyr* 'ferde, hajlott', alt. *kojryk, kojruk* 'meghajlított', vö.: mari *kagy* 'ferde', *kagy-mygyr* (vö.: csuv. *kukār-makār* 'ferde, hajlott'), udm. *kongro* 'kampó, kapocs, horog', fi. *koukero* 'ferde, hajlott'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kukä-*: abszolút szótó + *-r*: képző, tat. *kek-* + *-re*, bask. *keke-* + *-re, küngy-* + *-r*, miser *kyŋy-* + *-r*, karacs, kum. *kyngy-* + *-r*, ujj., üzb. *kingi-* + *-r*, alt. *kyjy-* + *-r*, alt. *koj-* + *-ryk, koj-* + *-ruk*, mari *kagy-* + *-r*, udm. *kong-* + *-ro*, fi. *kouke-* + *-ro*.⁷

⁷ *Jamanssas* h. Ašm.IV.185.: csuv. *Jamanssas* or. *Jamansas* Ster.u., település neve, NAP:-, Ar:-.

< csuv. *Jamanssas* < *Jaman*

+ *ssas* ← tat. *saz* 'mocsár',

or. *Jamansas* csuv. *Jamanssas*.

forma' kettőzött mássalhangzója a zöngétlen ejtést jelzi írásban. A szó mocsár jelentése arra utal, hogy folyó-elágazásnál, folyó, patak, víz mentén a mocsár gyakori, természetes jelenség.

Az 'elágazó' jelentésű szónak van a földrajzi nevekben és a közszókban szókezdő mássalhangzó nélküli változata is, vö.:

Asylykül t. TB.26.: bask. *Asylykül* / *Karatabyn küle* / *Jer Upkan* / *Jer Batkan* / *Ajyrkül* or. *Asylykul* 'Davil. tó.

Rokon vele a magy. *görbe*, amely a TESz szerint a 'púpos, hajlott hátú ember, púp, az egyenestől különböző, törés nélkül hajló vonal, hát, grafikon, hajlott, púpos hátú, hajlított, nem egyenes stb.'. Déli szláv eredetű, vö.: blg. *grba* 'púp', mac. *grba* 'ua.' stb. (TESz) A szláv eredet nem igazolt. Ellenkezőleg, a szlávban átvétel a szó. Szerkezeti felépítése: magy. *gö-*: abszolút szótó + *-rbe*: képző, blg. *gr-* + *-rba*, mac. *g-* + *-rba*.

Idetartozik a magy. *kunkor*, amely a *kunkorodik* címszónál található a TESz-ben. Igei változata a *kunkorog* 'tekereg, tekeredik'. A szócikk írója szerint valószínűleg hangfestő eredetű a szócsalád. Helytelenül járt el, amikor nem vette figyelembe a török adatokat.

A szócsalád tagja a magy. *kerék* 'érdő, forgószelel, kör (korong, henger) alakú, körhöz hasonló stb.' szó, amely a TESz szerint származékszó, a *kerül, kering, kerít* igék *ker-* alapszavából jött létre *-k* deverbális nőmen képzővel. (TESz) A TESz állítása nem igazolt. A *kerék* szerkezeti felépítése: *ke-*: abszolút szótó + *-rek*: képző. Az abszolút szótó alakváltozata összetartozik más képzett alakok abszolút szótóvével, vö.: Kāšy. *kunur* 'kitépni gyökerestől', Kāšy. *kajlik* 'egylábú ember, oldalra fordulva járkal'. < *kaj-*: szótó + *-lik*: képző. Az abszolút szótó 'gyökér, eredet' jelentésű, vö.: Kāšy. *kuk* 'gyökér, eredet'.

Idetartozik a magy. *kerék* 'központi tengelyen forgó vagy gördülő tárgy, amely rendszerint egy nagyobb szerkezet alkatrészeként szerepel, azt működteti, kerék formájú kínzóeszköz, köralak, körpálya stb.' Szóhasadás eredménye, a *kerék* szótól különült el. (TESz) < magy. *ke-*: abszolút szótó + *-rék*: képző.

Alakváltozata a magy. *karika* 'kör alak, kerek forma', a magy. *korong* 'kerekerdő, egy fajta kerék mint a vízimalom alkatrésze, vízszintes síkban forgatott, lapos henger alakú eszköz, amelyen a fazekas az agyagot formálja, kerek lap vagy tányér alakú tárgy, tárcsa stb.'. Szláv eredetű, vö.: óe.szl. *krogъ*,⁸ blg. *krъg* 'kör, kör alakú térség, hely, tárgy', szb.-hv. *krûg* 'kör, korong, tárcsa, kútkáva, gomolyag', szln. *króg* 'kör, korong', *krógi* (többes szám) gyűrű, mint sporteszköz', szlk. *kruh* 'kör, kör alakú tárgy', or. *krug* 'kör, kör alakú térség, karika'. (TESz) A szócikk írója tévedett, a magyar szónak nincs szüksége szláv eredeztetésre.

Rokona a magy. *kör* 'zárt görbe vonal illetőleg ilyen vonal alakjában elhelyezkedő személyek, testek sora, mozgásnak ilyen vonalú pályája, stb.'. A TESz szerint szóelvonás eredménye: a *körül*, *köröskörül*, *körülötte* szavakból jött létre, feltehetően az *alul*, *al*, *fölül*, *föl* szópárok analógiájára. (TESz) Ez az álláspont nem igazolt. A *kör* szerkezeti felépítése *kö-*: abszolút szótó + *-r*: képző. A *körül*, *köröskörül*, *körülötte* szavak a *kör* toldalékolt alakjai.

A magy. *kereng*, *kering* is idetartozik, a TESz a *kerül* szócikknél tárgyalja. Szerkezeti felépítése: *ke-*: abszolút szótó + *-reng*: képző, *ke-* + *-ring*.

Idetartozik a magy. *horog* 'kampó, (hegyek, dombok közötti) mélyút, szoros'. Ismeretlen eredetű. (TESz). < *ho-*: abszolút szótó + *-rog*: képző. A szó kezdő mássalhangzója *k*- jelleménye.

A fentieknek rokona az or. *krivoj* 'ferde', a ném. *kurve* 'hajlat' stb. Ld. még Kášy. *karmälä-* 'elrabolni' < *karmä-*: (< *kar-*: abszolút szótó + *-mä-*: képző) relatív szótó + *-lä-*: denominális verbum képző.

Bár a csuvasban a relatív szótó nem 'köröm, karmom' jelentésben van meg, de a szó családjába tartozik a csuv. *karmak* 'elágazás, szétágazás, horog', ujj., tuv., kazak, tat. *karmak*, üzb. *karmok*, hak. *xarmax*, azerb. *garmag* 'elágazás, horgász horog', alt. *karma* 'beleakasztani valamibe, elvenni, elkapni, elragadni, megfogni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kar-*: abszolút szótó + *-mak*: képző, ujj., tuv., kazak, tat. *kar-* + *-mak*, üzb. *kar-* + *-mok*, hak. *xar-* + *-max*, azerb. *gar-* + *-mag*, alt. *kar-* + *ma*.

Idetartozik a csuv. *karmaš*, *karmašlan* 'kézzel kapaszkodni', csag. *karmaš* 'összekapcsolódni, csatlakozni, kapaszkodni, fogódzni, összecsapni, összekapni, egymásnak támadni, harcolni, küzdeni', *karmašyb* 'megragadva öt újjal, körmökkel', kirg. *karmaš* 'megragadni egymást, kapaszkodni, fogódzkodni, összecsapni, összekapni', alt. *karman* 'kézzel kapaszkodni, ragaszkodni, kapaszkodni'. (JEGOROV 1964) < csuv. *karma-*: (< *kar-*: abszolút szótó + *-ma-*: képző) relatív szótó + *-š*: igeképző, *karmaš-*: relatív szótó + *-lar*: deverbális verbum képző.

A magy. *karom* a TESz-ben a *karmol* címszónál található. A *karmol* 'körömmel felsért, kapar, vág, mar', (éles, hegyes tárgy, személy ilyen tárggyal) karcólást ejt, horzsol, firkál, (füst, fűszer, ital a torokban) karcoló, kaparó érzést okoz, szid, támadó kritikával illet,

(hangszer húrját) körömmel mozdítja, pendíti', *karom* 'éles, hegyes, támadásra, kapaszkodásra alkalmas, erős, horgas állati köröm, elhanyagolt, hosszú emberi köröm'. A szócsalád tagjai magyar fejlemények. A karmol alakulásmódja vitatott. (TESz) < *karmo-*: (< *kar-*: abszolút szótó + *-mo*) relatív szótó + *-l*: denominális verbum képző, *karo-*: abszolút szótó + *-m*: képző.

A magy. *köröm* is idetartozik, a szó a TESz álláspontja szerint 'szaruképződmény az ujjak végén, egy fajta szembetegség, növénynevek elemeként', *körmöl* 'karmol, kap valami után, megkaparint, gépiesen ír, másol'. Ismeretlen eredetű szócsalád. (TESz) < *körö-*: abszolút szótó + *-m*: képző, *körmö-*: relatív szótó + *-l*: denominális verbum képző.

A szótóhoz tartozik a magy. *horog* és a *horgászik* *horgá-* töve. Idetartozik az or. *krüçok* 'horog' szó is, amely átvétel.

A Kášy. *karmälä-* és a magy. *karmol*, *körmöl* alapvetően 'körömmel cselekszik, tesz, csinál valamit' jelentésű, ezért természetes, hogy a fenti igék egymással összetartoznak. Az elrabolás, az elragadás egyaránt az ember, az állat, a madár körme illetőleg a foga segítségével történt. Természetes, hogy ezek az igék rokonok egymással, de külön az abszolút, a relatív szótóvelek és az igeképző is összetartozik, közös gyökerű. Egyik sem keletkezhetett az egyik vagy a másik nyelv külön életében.

Megjegyezzük, hogy a szavak elemeire bontásánál az abszolút szótóvünk a *kar-*, *kör-*, *xar-* valójában a magy. *horog* szóval tartoznak össze és már azok is világosan képzett szavak, vö.: magy. *ho-*: abszolút szótó + *-rog*: képző.

A *horog* szóval összetartozik a következő szavak töve: a csuv. *xurčäka* 'karvaly', Zamahš., tat., kirg. *karčyga*, bask. *karsyga*, kazak, k.kalp. *karšyga*, ojr. *karčaga*, hak., tuv. *xartyga*, üzb. *karčagaj* 'karvaly', alt. *karčyga* 'súlyom, héja, ölyv', mong. *xarcgaj*, *xarcaga*, kalm. *xarcx* 'karvaly'. (JEGOROV 1964) Szerkezeti felépítésük ugyanaz, mint a magy. *karvaly* szóé, hangtanilag pedig egymás alakváltozatai: magy. *karva-*: relatív szótó + *-ly*: képző, csuv. *xur-* + *-čäka*, Zamahš., tat., kirg. *kar-* + *-čyga*, bask. *kar-* + *-syga*, kazak, k.kalp. *kar-* + *-šyga*, ojr. *kar-* + *-čaga*, hak., tuv. *xar-* + *-tyga*, üzb. *kar-* + *-čagaj*, alt. *kar-* + *-čyga*, mong. *xar-* + *-cgaj*, *xar-* + *-caga*, kalm. *xar-* + *-cx*⁹.

A *karvaly* madárnévnek alakváltozata, de másik ragadozó madár megnevezésére használatos az or. *koršun* 'héja, ölyv'. Bár nem madárnév, de a tulajdonsága alapján a szócsaládba tartozik a csuv. *xuráš*, *xuršä* 'acél', tat. *koryč*, bask. *koros*, kazak. *kuryš* 'acél'. Másodlagos jelentés lehet, elsődlegesen 'éles'. Vö.: MK. *kurč* 'éles'. *kurč temür* 'acél' ('éles vas'), kirg., alt. *kurč* 'éles', mong., kalm. *xurc* 'éles', burj.mong. *xurca*, *xursa* 'éles'. Óor. *krъçii* 'kovács' (JEGOROV 1964) < csuv. *xurä-*: relatív szótó + *-s*: képző, *xur-* + *-šä*, tat. *kory-* + *-č*, bask. *koro-* + *-š*, kazak. *kury-* + *-š*, MK. *kur-* + *-č*, kirg., alt. *kur-* + *-č*, mong., kalm. *xur-* + *-c*, burj.mong. *xur-* + *-ca*, *xur-* + *-sa*, Óor. *krъ-* + *-čii*. Az óoros adat

⁸ Az *-o-* nazális ejtésű.

⁹ Vö.: magy. *karcol* ige.

képzője foglalkozásnév képző, ezért nem tartozik össze a török és a mongol adatok képzőjével. Idekötődik az or. *kuznec* 'kovács' is.

2.4.7. magy. *horh*, *horho* 'vízmosta árok, mélyút, horhos', *kapar*, Kāšy. *kuzgun* 'holló'.

Szerkezeti felépítésük: magy. *ho-*: abszolút szótó + *-rh*: képző, *ho-* + *-rho*, Kāšy. *kuz-*: (< *ku-*: abszolút szótó + *-z*: képző) relatív szótó + *-gun*: folyamatos melléknévi igenév képző. Bár Kāšyari *kuzgun* 'holló' szava nem a madárnév kapcsán, hanem a neki alapul szolgáló szó révén kötődik a magyarhoz, a magyar-török kapcsolatokat erősíti. A TESz szerint a magy. *horh*, *horho* 'vízmosta árok, mélyút, horhos'. Magyar fejlemény, alakulásmódja azonban nincs kellően tisztázva. (TESz)

A madárnévnek alapul szolgáló relatív szótónek számos képzett alakja ismert, vö.: magy. *horhol*, *horol*, ld. *horzsol*, *korzsol* 'kapar'. A TESz szerint a szócsalád *hor-* töve ősi hangutánzó szó a finnugor korból, vö.: zürj. *kuravni* 'összegereblyél, kikapar', *kuran* 'gereblye', votj. *kurjal* 'lekapar, levakar', finn *karvia* 'vakar, kapar, karcól, gereblyél, horzsol, reszel, csiszol'. (TESz) Nem érthetünk egyet a szerkezeti felépítéssel. A helyes elemekre bontás: *horho-*: relatív szótó (< *ho-*: abszolút szótó + *-rho*: képző) + *-l*: képző.

A magyar szavaknak az alapja az ív alakú karom, amellyel kaparni lehet s a kaparás helyén gödör, árok keletkezik úgy, mint a víz horoló tevékenysége nyomán. Ezt őrzik a földrajzi neveink is, vö.: magy. *Hortifénék* ld. *Hortobágy* 'folyó Hortobágy északi részén'. Valószínűleg elhomályosult összetétel. A *bágy* 'széles felszíni mélyedés, morotva'. Az erdélyi *Hortobágy* 'a Szeben bal oldali mellékfolyója'. (KISS 1980) < *Horti* (< *Hor* + *-ti*) + *fenék*, *Horto* (< *Hor* + *-to*) + *bágy*.

Kāšyari madárneve a *kuzgun* ez esetben nem a magyar hangutánzó szó révén kötődik a magyar nyelvhez, hanem a holló madár legfőbb tulajdonsága, a vágás, a kaparás kapcsán. A magyar *holló* etimológiailag nem tartozik ide, másik szó, vö.: *holló* (< *hol-*: relatív szótó + *-ló*: képző) relatív töve a magy. *él* szóval és nyelvi megfelelőivel tartozik össze és nem a török (vö.: Kāšy. *kuzgun*) *k-* kezdetű szavakkal. A *h-* a magy. *hol-ló* esetében eredeti *t-* fejleménye (*t* > *th* > *h*). A szót összehasonlítva a TESz véleményével látható, hogy az adatok azonban Kāšy. *kuzgun* változatával rokonok, vö.: magy. *holló* 'a varjúnál nagyobb, fényes fekete tollazatú madár'. Ősi hangutánzó szó az uráli korból. Vö.: vog. *kola-x*, osztj. *kōlek* 'holló', szam.jur. *xulli*, jeny. *kuḏuke*, *kuruke*, tvg. *kula*, szelk. *kulé*, *kulli*, kam. *kūli*, ld. még perzsa *kalāy*, *kulay* 'vetési varjú', fi. *kaarne* 'holló'. A magy. szó *-ll-*je magánhangzóközi gemináció eredménye. (TESz) Eszerint a szókezdő mássalhangzó *k-* illetőleg annak a fejleménye a *x-*, ezért ezek az adatok a Kāšy. *kuzgun* 'holló' szavával tartoznak össze. Jelentéstani oldalról megközelítve minket erősítenek meg a hagyományok is, vö.: *Holló vájja ki a szemedet!* vagy *Károg, mint a varjú*. Az elsőben az 'éles' jelentés, a másodikban pedig a hangutánzó szó, a 'károg' dominál.

Amint fent már szóltunk róla, hangtanilag a magy. *holló* a Kāšy. *aqilla* 'sas' szóval tartozik össze. Világosan látható, hogy a magyarban a holló nem azonos a varjúval. Két különböző madár. Kāšyari sem nevezi a hollót varjúnak, arra van másik szava. Ezzel szemben számos nyelvben keveredik a két megnevezés. Ennek az a magyarázata, hogy a *károg* hangutánzó szó és a *horh* hangtanilag közel állnak egymáshoz nemcsak a magyarban, hanem a török nyelvekben is. Ráadásul alakra és kinézetre sincs nagy különbség a holló és a varjú között. Az elnevezés alapjául a hollónak a ragadozó tulajdonsága, a varjúnak pedig a hangja volt a motivációs tényező a névadáskor. Azok a nyelvek, amelyek ezt a különbséget nem érzik, vagy keverik a hollót és a varjút vagy pedig gyakran a holló elé az *él*, *éles* szót teszik jelzőként.

A csuvasban *ula kurak* 'varjú', szó szerint 'éles varjú'. Az előtag összetartozik a magy. *él* szóval, az utótag pedig Kāšy. *kuzgun* 'holló' és a Kāšy. *kargā* 'varjú', valamint az or. *grač* 'vetési varjú' szóval. Jegorov szerint csuv. *ula* 'éles', ÓT., ujj., kirg., kazak, oszm., tuv., hak., alt., tat. *ala*, azerb. *ala-bula*, *alača*, üzb. *ola*, azerb., türkm. *ala* 'éles', 'tarka, foltos', Zamahš. *ala karka*, tat. *ala karga*, csuv. *ula kurak* 'varjú', csuv. *ulatakka* 'harkály', mong. *alag* 'éles, tarka, különböző színű'¹⁰. (JEGOROV 1964) < csuv. *u-*: abszolút szótó + *-la*: képző, ÓT., ujj., kirg., kazak, oszm., tuv., hak., alt., tat. *a-* + *-la*, azerb. *a-* + *la*, *bu-* + *-la*, üzb. *o-* + *-la*, azerb., türkm. *a-* + *-la*, mong. *a-* + *-lag*.

A csuvas *ula kurak* utótagja megvan Jegorovnál, vö.: csuv. *kurak* 'varjú'¹¹, *xura kurak* 'varjú', *ula kurak* 'varjú', kirg., kazak *ala karga*, türkm. *ala garga*, *garga*, bask., tat., k.kalp., nog., ujj., üzb., kum., karaim *karga*, oszm. azerb. *garga* 'varjú', bask., tat., k.kalp., nog. *kara karga*, üzb. *kara korga*, azerb., türkm. *gara garga*, oszm. *ekin gargazy*, kirg. *čar garga*, kazak *kuzgyn karga* 'varjú', oszm. *aladža karga* 'csóka'. Hangutánzó szó eredetű. (JEGOROV 1964)

Az oszm. *ekin gargazy* jelentése szó szerint 'vetés varjúja'. A kazak *kuzgyn karga* adat érdekessége, hogy az előtag mint jelző a *kuzgyn*, rokon a Kāšy. *kuzgun* 'holló' szóval. Ez is alátámasztja a szónak az ige + folyamatos melléknévi igenév szerkezeti felépítését.

Érdekeség, hogy az orosz különbözőképpen adja vissza a jelentéseket. Az egyik esetben az or. *grač* (< vö.: csuv. *kurak*), a másikban az or. *vorona* (vö.: magy. *varjú*), a harmadikban pedig az or. *galka*¹² szóval fordítja le a török alakot. Ez azt is jelenti, hogy valamegyest érzi az orosz a különbséget, gyakran mégis ugyanaz. Ha idevesszük még az or. *ind'uk* 'pulykakakas' szót is, akkor látható, hogy mindegyikkel olyan madarat nevez meg, amely nevének alapul a törökség-

¹⁰ A holló és a varjú megnevezésében a 'tarka' jelentés nem játszott szerepet.

¹¹ Az orosz a *grač* szóval adja vissza, amely világosan összetartozik a török szavakkal.

¹² Hangtani alakváltozata a csuv. *kurak* stb. szavaknak. Az *-l* és az *-r*-előzménye közös (*-r*, *-l* < *-δ* < *-t*).

ben olyan szó szolgált alapul, amely vagy a magy. *hór-, kar-* (ld. *karcol, karmo*) szótóvel vagy a *károg, kár-kár* hangutánzó szóval tartozik össze. Az orosz ezt a jelentéskülönbséget azonban nem jelzi egyértelműen.

A magy. *hór-, kar-* és nyelvi megfelelőinek mint relatív szótónek alakváltozata a következő nevek relatív szótóve: csuv. *xálat* 'héja, ölyv', üzb. *kalxat* 'héja, ölyv', sor *kylady* 'héja, ölyv (egerészó)', türkm. *kuladu*, mong. *kuldu* 'egerészó ölyv'. (JEGOROV 1964) < csuv. *xála-*: relatív szótó + *-t*: képzó, üzb. *kalxa-* + *-t*, sor *kyla-* + *-dy*, türkm. *kula-* + *-du*, mong. *kul-* + *-du*. A szótó második mássalhangzója ugyanúgy, mint a képzók kezdó mássalhangzója eredeti *-t* illetóleg annak fejleménye.

3. A madárnevek vizsgálatának eredményei világosan összekötik a magyar és a török nyelveket. A kapcsolat alapja az azonos gondolkodás.

Elófordul, hogy a Káşyarinál szerepló madárnévnek az etimológiai megfelelóje a magyarban nincs meg, ismert azonban a madárnévnek alapul szolgáló közszó (vö.: magy. *gá-gá* hangutánzó szó, Káşy. *kūz* 'liba', magy. *károg, kár-kár*, Káşy. *kargā* 'varjú', magy. *horh, horho* 'vízmosta árok, mélyút, horhos', *kapar*, Káşy. *kuzgun* 'holló'). Arra pedig csak egyetlen példánk van, hogy a magyar madárnév etimológiai megfelelóje nincs meg Káşyarinál, azonban a névnek alapul

szolgáló szó megtalálható (vö.: magy. *karvaly, Káşy. karvī* 'hajlított, ferde'). Vannak olyan madárnevek, amelyek a magyarban és Káşyarinál egymásnak etimológiai megfelelóí, ugyanarra a madárra vonatkoznak mindkét nyelvben (vö.: magy. *buhu, uhu* 'bagoly', magy. *turul, Káşy. turgil*, magy. *sólyom, Káşy. žavīl* 'sólyom', Káşy. *žagri* 'sólyom'). Egy harmadik csoportba sorolódnak azok, amelyek bár etimológiailag ugyanazok, azonban a magyarban nem ugyanarra, csupán hasonló madár megnevezésére használjuk (vö.: magy. *holló, Káşy. aqilla* 'sas', magy. *turul, Káşy. turgil* 'sas', magy. *sas (šaš), Káşy. sas* 'sas'). Természetesen a kutatásnak ezt a részét további vizsgálatokkal tehetjük pontosabbá akkor, ha a helyszínen, a török nyelveket beszélók hazájában, sőt azokon a területeken is vizsgálódnak, ahol ezek a madarak élnek.

A hagyományokban sok a madarakhoz kötődó motívum található, amelyek a magyar és a török nyelveken túl is ismertek. Ezek közül kiemelt helyen kezelendó a magy. *bagoly*, a *holló* és a *turul*. Külön vizsgálat tárgya tanulmányozni azokat a madarakat, amelyek címereken, zászlókon találhatóak, mint nemzeti jelképek. A fenti madárnevek származási helye világosan szkíta-hún gyökerekben kereshetó és található meg. Tólük jutott el nyugatra, így a latinba és az angolba is, sőt a szláv nyelvekbe mint a szkíta és hun nyelvekból vett kölcsönszavak.

4. Rövidítések

alt.	altaji	MK.	Mahmud al-Káşyari
ang.	angol	mong.	mongol
azerb.	azerbajdzsán	ném.	német
bask.	baskír	nog.	nogaj
blg.	bolgár	óe.szl.	óegyházi szláv
burj.mong.	burját mongol	Óor.	óoros
csag.	csagatáj	ojr.	ojrot
cser.	cseremis	or.	oros
csuv.	csuvas	orh.jeny.	orhoni jenyiszeji
fi.	finn	oszm.	oszmán
gag.	gagauz	osztj.	osztják
germ.	germán	ÓT.	ótörök
hak.	hakasz	PK	Perevod korana (XIV. sz.)
ir.mong.	irodalmi mongol	polov.	polovec
jak.	jakut	s.ujg.	sárga ujjur
jeny.	jenyiszeji	sum.	sumér
kalm.	kalmük	szam.jur.	szamójéd jurák
kam.	kamasz	szam.szelk.	szamójéd szelkup
karacs.	karacsáj	szb.-hv.	szerb-horvát
Káşy.	Káşyari	szelk.	szelkup
kaz.	kazak	szlk.	szlovák
KB.	Kutadgu Billik	szln.	szlovén
kirg.	kirgiz	tat.	tatár
k.kalp.	karakalpak	tör.	török
K-mong.	Kelet-mongol	tuv.	tuvai
kum.	kumük	türkm.	türkmén
ld.	lásd	tv.g.	tavgi szamójéd
lp.	lapp	ua.	ugyanaz
mac.	macedon	ud.	udmurt
magy.	magyar	ujg.	ujgur
man.	mansi	üzb.	üzbég
mar.	mari	vog.	vogul
md.	mordvin	vö.	vesd össze
mdE.	erza mordvin	Zamahş.	Zamaxşari
mdM.	moksa mordvin	zürj.	Zürjén

5. Források

- AFT. P.M. Melioranszkij. *Arab filolog o tureckom jazüke*. SPb., 1900.
- Fa. Faszmer, M. *Etimologicseskij slovar russkovo jazyka* I-IV. Moszkva, 1964-73.
- Ibn. Muhanna Ibn-Muhanna - S. Je. Malov. *Ibn-Muhanna o tureckom jazüke*. "Zapiszki kollegii vosztokovedov", III, L., 1928.
- JEGOROV 1964. JEGOROV V. G. *Etimologicseskij szlovar csuvasszkovo jazüka*. Csebokszari.
- KARA 1998 KARA György *Mongol-Magyar Kéziszótár* Terebess Kiadó Budapest, 1998.
- Kášy. Maxmüd al-Kášyari 2008. Orosz nyelvről fordította Czeglédi Katalin, Megjelenés alatt a Helikon Kiadónál. A könyv eredeti címe *Dīvān Lugāt at-Turk*, oroszra fordította, az előszót és a megjegyzéseket írta Z. – M. Auezova. A szómutatót összeállította R. Ermersz. – Almati: Dajk-Press, 2005. – 1288 oldal + 2 oldal.
- KISS 1980 KISS, Lajos, 1980. *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MÉK Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó Budapest, 1985.
- MNX Xorezmi. *Muxabbat-name*. Izdaniye i issledovanije E.N. Nadzsipa. 1961.
- MORAVCSIK 1988 MORAVCSIK Gyula *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai* Akadémiai Kiadó, Budapest 1988
- SIS N.M. Sanszkij-V.V. Ivanov-T.B. Sanszkaja 1975: *Kratkij etimologicseskij szlovar russzkovo jazüka*. Moszkva
- tefs. XII-XIII. sz. A.K. Borovkov. *Lekszika szredneaziatszkogo tefszira* XII-XIII. sz. M., 1963.
- tefs. XIV-XV. sz. A.K. Borovkov. *Opüt grammaticseskij harakterisztiki jazüka tefszira* XIV-XV. sz.
- TESz BENKŐ Loránd (főszerk) 1976: *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára* I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Zamaxšari* Mongolszkij szlovar' I-II. M.L., 1968-1939.
- Zol. bl.* Szutra "Zolotogo bleszka" (*Altun Jaruk*) - pamjatnik ujugurszkij pizmennosztí.

6. Irodalom

- ARADI 2005 ARADI Éva *A hunok Indiában*. A heftaliták története HUN-idea Kiadó Budapest 2005
- ARADI 2008 ARADI Éva, *Egy szkíta nép: a kusánok*. HUN-idea Kiadó
- BENKŐ 1997 BENKŐ, Loránd, 1997. *A honfoglaló magyarság nyelvi viszonyai* in: Honfoglalás és nyelvészet, Budapest, Balassa Kiadó.
- BÁRCZI - BENKŐ - BERRÁR 1967 BÁRCZI Géza - BENKŐ Loránd - BERRÁR Jolán 1967. *A magyar nyelv története*, Tankönyvkiadó, Budapest
- BOTALOV 2008-9 BOTALOV, Sz. G. *Az európai hunok* (történeti, régészeti értelmezés) 2008-9. Orosz nyelvből fordította Czeglédi Katalin, in: MARÁ CZ László – OBRUSÁNSZKY Borbála szerk. *A hunok öröksége* HUN-idea Szellemi Hagyományörző Műhely Budapest, 2009
- CZEGLÉDI 2004-6 CZEGLÉDI Katalin *Bevezetés a nyelvészeti őstörténeti tanulmányokba*, Nyelvészeti őstörténeti Füzetek 1-4. Miskolci Bölcsész Egyesület Miskolc (Egyetemi jegyzet) 2004-2006
- CZEGLÉDI 2006 CZEGLÉDI Katalin *Földrajzi nevek összehasonlító hangtana* Nyelvészeti őstörténet I. Hunscience Kiadó Esztergom CD.
- CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin *A szkíta-hun nyelv őstörténete Hangtan* Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó 2007
- CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin *Szíta-hun nyelv ősmodatai* Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó 2007

- CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin *Földrajzi nevek mondattana* 2007. In: Nyelvészeti Őstörténeti Füzetek 5. Miskolci Bölcsész Egyesület Miskolc (Egyetemi jegyzet).
- CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin, *Nyelvészeti őstörténet I. Szkíta-hun nyelv őstörténete. Hangtan.* Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó 2007.
- CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin, *Nyelvészeti őstörténet II. Szkíta-hun nyelv ősmondatai. Ősmondatok, gyökök.* Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó 2007.
- CZEGLÉDI 2009 CZEGLÉDI Katalin, *A hun nyelv, Ucsiraltu írásaihoz*, in: A hunok öröksége szerk. Marác László, Obrusánszky Borbála HUN-idea Szellemi Hagyományörző Műhely, Budapest, 2009: 455-471.
- CZEGLÉDI 2009-12 CZEGLÉDI Katalin *Nyelvészeti Őstörténet III. A szkíta-hun nyelvek története. Gyökrendszer.* (A magyar és a szkíta-hun nyelvek alapja). Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó 2009-11. Megjelenés alatt.
- В. Д. ДИМИТРИЕВ, В. А. ПРОХОРОВА ред. 1984. *Болгары и чуваши* Чебоксары 1984.
- GASZIMOV 2010 GASZIMOV Hejirbaj, *A hunok Azerbajdzsán történetében* in: "Magyarország és Azerbajdzsán: A kultúrák párbeszéde" IV. nemzetközi tudományos konferencia (előadások, cikkek és rezümék) II. kötet (történelem, néprajz, folklór, irodalom, nyelvészet) Budapest 2010:191-200
- GAÁL 1957 GAÁL László *Dentü-mogyer.* Magyar Nyelv LIII. 1957:27-35.
- ЕГОРОВ, В. Г. 1971 В. Г. ЕГОРОВ, *Современный чувашский литературный язык.* Чувашкнигоиздат – 1971. Budapest 2006.
- KARATAY 2003 KARATAY Osman, *In search of the lost tribe KaramÇorum* 2003
- MARÁCZ – OBRUSÁNSZKY 2009 MARÁCZ László – OBRUSÁNSZKY Borbála szerk. *A hunok öröksége* HUN-idea Szellemi Hagyományörző Műhely Budapest 2009
- MARCANTONIO 2006 MARCANTONIO, Angela *Azt uráli nyelvcsalád. Tények, mítoszok és statisztika.* Fordította Imre Kálmán. Kiadja Magyar Ház Kft.

Czeplédi katalin a Műhely Galériában előadást tart.
(Internet)

Tomory Zsuzsa

ŐSTÖRZSEINK NEVÉBEN

Hihetetlen, megújult erővel folynak nyelvünk idegen nyelvekkel való összehasonlításai. Minél jobban szétszóródunk a történelem viharaiiban, annál több rokont és főleg – sajnos – őshazának vélt területeket találunk.

Minden ilyen szóhasonlítás során felszínre kerülő rokonsági kapcsolatok élő valóság részei. Az ezek nyomán felmerülő kérdések: miért ez a szó, miért itt található, hogyan és mikor került ide, stb. viszont válaszra várnak. Ilyen kutatások során kénytelenek vagyunk nyelvünket közelebről megvizsgálni, s minél mélyebb rétegeit kutatjuk, annál nyilvánvalóbbá válik a bevallani nem mert tény: nyelvünk ősnyelv, a világ ősnyelve, de nemcsak egyszerűen ősnyelve, hanem **maig élő ősnyelve**, s a talált „rokonok” eddig elfelejtett, elhanyagolt gyermekeink. Elvesztettük a feljükk vezető ősemlékeket, melyek most kezdenek éledezni.

A Teremtés nagy pillanatával születő nyelvünk és benne rejlő ősműveltségünk fonta fészekben fejlődött az emberiség minden ága, e földi fészekben elfoglalt helyének adottságai szerint csoportosulva. Évmilliók fejlődése során saját foglalkozási ágaiuknak megfelelő szókészletük, jelképeik szerint már megkülönböztethetők voltak egymástól, mint ahogy ma is felismerjük őket, mint a magyar nyelv és műveltség részeit: székely, palóc, jáász, hogy a legismertebbeket említsem. Ezen szerves műveltség elemeit Magyar Adorján ismerte fel először, s tizenhat őstörzs műveltségi termékeit összegezte számtalan írásában, de főképpen *Az ősműveltség* című művében. Munkamódszere – ma is egyedül álló – a néprajz és nyelvészet egymás melletti kutatása volt. E módszer eredményeként az írás előtti jelképrendszerek maguktól értetődő természetességgel simulnak a későbbi szavak és írás világába.

Ezen ősjelképek a szerves kialakulás vidékét tükrözik – az ott hangsúlyozottan élő szavakkal együtt. Példaként említem röviden, hogy a magyar „G” hangon nyugvó, gördülő világa, mely lágy dombokat, görgő patakokat ringat, a kun és hun népek hegyvidéki, ékes világa már a „K” hangot érezte közelebb magához, s kő szaván át lépett a

művelődés későbbi fokaira, a koccan, kemény fogalmán túl alapot adva köveszt szaván és innen eredő főző műveltségén át a világ hason tevékenységét őröinek, kochen, cook, stb. szavaik tükrében.

Ha meg akarjuk ismerni nyelvünket, műveltségünket, ismernünk kell ősi jelképeinket, tájszólásainkat, ősszavainkat. Ezek segítségével már könnyebben tudunk választ adni a bekezdésben felsorolt kérdésekre. *Kezdetek* című írásomban hozok fel példákat, most csak röviden említek néhányat. Egy kőkorszaki rajzon néhány szarvas, felettük rovásunk K betűje, bennük sz betűnk jele. Mindez nagyon szép, ujjonghatunk, hogy íme, már ekkor is volt rovásírás, de tovább nem igen mehetünk. Ha viszont tudjuk, hogy a jáások „sz”-es tájszólással beszélnek, a szarvast ékesnek, illetve saját tájszólással ékesnek hívják, a felettük levő két jelet már ékesnek, s mivel kettő van belőlük, ékeseknek olvashatjuk. Ezek nyomán nemcsak azt tudjuk, hogy e képet és rovásírást magyarok hagyták maguk után, de hogy ezek a magyarok „sz”-es tájszólású jáások voltak, kik már e korai időben is vándoroltak a Kárpátmedencén (szándékkal írom egy szóban) túli területekre, ebben az esetben nyugatra, Vézere vidékére.

Egy másik, ismertebb szobor egy férfit ábrázol, s általában a sarlós embernek nevezik. Ennyi, amit tudunk e kárpátmedencei lelőhelyű, Kr.e. 4.500-ból származó szoborról. Ha viszont tudjuk, hogy székely népünk fő jelképe az ék vonal – kedves viráguknak, a **szekfűnek** a szirmai is ilyen **ékesek** – **sziklás** vidéken éltek, ezek **zeg-zúg** vonalai is díszítő művészetük részei a szőlő levél **ékes** mintájával együtt, a szoborra nézve feltűnik, hogy arca hangsúlyozottan **ék** alakú, ruháját **zeg-zúg** vonal díszíti, s a férfi vállán nyugvó sarló neve náluk **szike**, így e (nem sarlós!) szikés emberben **székely** testvérünket ismerjük fel, s tisztelhetjük.

Ha tudjuk azt, hogy a magyar jelképe a kerek mag, a legősibb ásatási rétegeinkben található edények „magos” mintái elmondják készítőiknek őstörzsi hovatartozását. Sőt, azt is tudjuk ekkor,

hogy a domború, magos minta hímelvű, a bemélyített, kerek (hivatalosan poncolt) nyomok nőelví társadalmukról ad hírt.

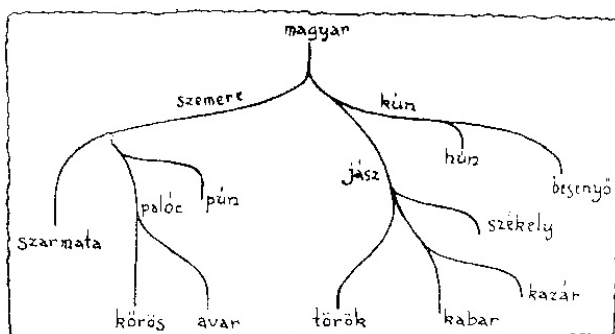
Ugye, így már jobban otthont lelünk a hazában?

Most gyakorlásképpen felsorolom e tizenhat őstörzset. Hangsúlyos mássalhangzóik mindig Istennük, nevük és életfontosságú tárgyaik része. Valamennyien magyarok, a magyar ősműveltség szerves részei.

Hangsúlyozom, hogy ezen őstörzsek még a politikai államalkotás előtti idők emberét idézi: környezetét, foglalkozását, életfontosságú termékeit, s mindenek előtt Istene nevét.

Magyar, hun, kun, szemere, besenyő, jász, avar, palóc, székely, kabar, kazár, török, szolim, marmar, körös, pannon.

Magyar Adorján *Az ősműveltség* 446. oldalán a következő vázlatban foglalja össze őstörzseink, magyar ősműveltségünk kapcsolatait:

ŐSTÖRZSEINK

A kérdés tehát nem az, hogy ez, vagy az a nyelv rokona-e a magyarnak, hanem az, hogy melyik nyelvi őstörzs képviselteti magát a legbővebben nyelvében.

1. *Magyar G, GY, H - M, N* szócsoport magos, gömbös világa
2. *Kun, hun K, T - N* szócsoport ékes, kemény környezete
3. *Fekete kunok* ugyancsak a *kő* alapszó világában éltek, jelképük a csapott ék.
4. *Szemere SZ, SZ, C, CS - M, N* szócsoport szemes, gabonás, mézes és édes vidéke, vándorműveltségünk letéteményesei.
5. *Besenyő B, P, V, V - S, SZ* szócsoport a víz, a becézés és szépség eszméjét és szavait őrzi. Ősjelképük a csepp, s ez későbbi mintáik alapja. Művészetük a kárpátmedencei

őstenger növény és állatvilágát jeleníti meg napjainkig. Szerintük a teremtett világ vízbuborékként úszik az Ég tengerében. A quantum fizika legújabb eredményei ugyan ezt mondják a világmindenség szerkezetével kapcsolatban.

6. *Jász S, SZ, Z, ZS, C, CS - J* szócsoport Jó Istene, izzó napja, jázminos világa hagyatkozott a mára.
7. *Székely Sz-K* szócsoport a teremtésbe ágyazott szikecske éltető szerepének tudatát dajkálta sziklás székhelyeiken. Ősi istentiszteleti helyek szakos, székes világa az ő gondolatmenetüket követi.
8. *Kazár K-Z* szócsoport kosszarvu, csavart jelképrendszere a kora kőkorszak óta kárpátmedencei edényeinken őrzi emléküket.
9. *Kabar K, H, G, GY-B, P, F, V* szócsoport bak és csöcs jelképe ugyancsak a legkorábbi kárpátmedencei edénydíszek közé tartozik a kecske megjelenésének pillanatától, békásmegyeri ásatásaink tanúsága szerint. Ez a vonalvezetés látható az Etelközből visszatérők tarsolylemezein, s a keleti egyházak ma hagymadíszűnek mondott, valójában az ősi kecskecsöcs alakjára mintázott templomtornyain.
10. *Török T, D-R, L* szócsoport az örök visszatérés fogalmára fektetett súlyt nyelvi és jelképrendszerében. Földanyájuk Turán neve ma félreértett, de még ma is magyar népekre alkalmazott fogalom. Az angolok Arthur legendája az ő világképükön nyugszik. A bizánci történetírók „turk”-jai ennek a magyar tájszólásnak a képviselői, s nem a később törökként említett nemzeté.
11. *Körös K, H, G, GY - R, L* szócsoportunk képviselői a teremtés gömb alakjának egysíkú földi vetületét használták jelképül. Ők őrítették meg az idő születésének fogalmát kor szavukban, s az önmagába visszatérő egyenes vonala szülte körök, kerek adta mozgásszabadságot. Hazájuk jól követhetően a Körösök vidéke, ahol e terület névadói is. Kertjeik, kerek templomaik máig is nyomon követhetők. Szent ünnepük a Karácsony, Korasszonyuk¹ és az életszületés ünnepe. A

¹ Tomory Zsuzsa *Karácsony*, kézirat

karácsonyi kerecsenröpítés a fény szárnya-
ira bízott élet megjelenését ünnepli.

- 12 *Avar B, F, P, V - R* szócsoportunk a befejezett, s e földben megjelenő teremtésnek ad hangot. Jelképe a keresztirányban terjedő fény jele: az egyenlőszárú kereszt, s ez volt első eszmélése óta. Hangjai tisztán őrzik az ég és föld kapcsolatát, amint azt felső, középső, alsó ajkhangú mássalhangzóikon át adják tudunkra. Kerek váraik e mértani idom teremtesbeli helyét, s annak erősségét hozza emberközébe. Baranya Nagyboldogasszonyuk, s Virona Földanyánk nevei máig élnek kárpátmedencei képviselőik ajakán.
13. *Palóc B, F, P, V - L* szócsoportunk az avar szócsoport légiesített rokona. Az erő-anyag kapcsolatát mássalhangzóik helyzetével, szómegfordítással fejezték ki. A teremtes menete, kapcsolata nyelvszerkezetük nyomán igen világosan érthető.
14. *Pannon B, P, F, V - N* szócsoportunk a kör nyújtott árnyékát, vetületét használta jelképpül. Mint ilyen ezen népcsoport is két gyűjtőpont köré építette társadalmát, s mint ilyen, szerves életü vándortársadalmaink közé tartozik. Soraikból kerültek ki a későbbi hajós népek, a venétek, fóníciaiak. Ős-
emlékük a *fény*, fordítottja a már anyagibb természetű *nap*. Életfájuk a *fenyő*, *fény* szavunkból eredt névvel. A fenyős karácsonyfa az ő hitviláguk része, hiába akarják néprajzosaink igen késői eredettel a németektől behozott szokásnak hinni a karácsonyi fenyőt.
15. *Szarmata S, Sz, Z, Zs, C, Cs - L, R* szócsoport a szellem és szelídség szavait őrzi. A világban megjelenő fény jelképe a szarmaták zászlain még jelenlévő sárkány volt. A pazyryki temetkezőhely szittyá harcosának tetova mintáján a sárkány szájából jön elő Kisgöncölünk képe.²
16. *Marmar M, N - R, L* szócsoport szavai a földi édesség mellő, máló szavait őrzik. Mint a besenyők vízbuboros világegyeteme, a *mar-maroké* a *málna* gömböcskéi fejezik ki ugyan ezt a gondolatot, s magyar magos ösztudatukat. A földi étellel kialakult

mord, marcona, s fordítottjaik a *rém, s remegés* szavak is ide tartoznak. A Rómát alapító **Romulus** és **Remus** személye őshitviláguk része, a kelta hitvilág **Mac Morna** nevű egyéniségével együtt. Ez utóbbi halál jelképű, mint a székely balladák **márna** nevű hala, a *merülés* és mélység *fogalmaival* együtt.

Ismerkedjünk velük, hiszen oly nagy szüksége van a világnak útmutatásunkra!

Címerünkkel kapcsolatos írásomat idézem ezen őstörzsi jelképek még közelebbi ismerkedése céljából:

Címerünk alkotóelemeinek értelmezésével sok tanulmány foglalkozik, melyek írói ezeket saját érdeklődési körükön belül nyert tapasztalatok alapján magyarázzák. Ezen értelmezések érintik a történelem, földrajz, nyelv és a tudomány egyéb ágait, felélesztik a teljes megértés utáni vágyainkat, de idővel újból és újból fel kell fedeznünk ezen magyarázatok hiányosságait, melyek elménkben, érzelmvilágunkban, vagy mindkettőben hatalmas űrt hagynak maguk után, s ezáltal válnak valóban nyilvánvalóvá.

Sajátos magyar hagyománykincsünk megértésének, akár nyelvről, néprajzról, vagy bármi más, magyar műveltségi termékről is van szó, mindig útjában áll az idegenből, főleg az indogermán műveltségi körből vett minták alapján való magyarázata. Nyelvünk így vált idegen emléken nevelkedő hivatalosaink kezében nemzetidegen újszerűtű „keveréknyelvvé”, mellőztük ősi jelképrendszerünket, felejtettük el ünnepeink való üzenetét, s folytathatnánk a sort.

Címerünk vizsgálatát is az idegen alapokon nyugvó lovagkori eszmék és jelképrendszerek alapján akarjuk minden áron értelmezni. Alkotóelemeinél beszélünk a címer pajzsáról, a mezőnyt megosztó jelképekről, melyek „beszédes” voltát napjainkban kezdjük érzékelni, de ezek mind más-más eredet felé mutatnak a kutatók mai megértései szerint. Műveltségünk számos ága bizonyítja napjainkban, hogy mindaddig, amíg magyar műveltségi termékeinket nem az egyetemesből kiindulva értelmezzük, részeredményeket nyerünk. Ezen részeredmények a féltudás béklyóiban gyakran buktatóvá válnak a tudás felfelé ívelő lépcsője

² Vanished Civilizations, Mc Graw-Hill Book Co. Inc., Edited by Edward Bacon, 302. old.

helyett. Vegyük tehát sorba mai címerünk alkotóelemeit.

A „címerpajzs” piros mezejének két részét középen egyenes vonal választja el egymástól. A mezőny jobb oldalában négy ezüst sáv látható, melyeket a köztudat négy folyóként tart számon. A bal mezőnyben lévő zöld színű hármás dombról néha hármás határhegyként emlékezünk meg, rajta nyitott korona, benne kettős kereszt. Ez utóbbit a címermagyarázók apostoli keresztként tárgyalják.

Címerpajzsunkon kívüli térben ünnepélyes ábrázolások alkalmával két angyal szerepel, akik a címet tartják. Az angyalok jelenlétét a nyugati kereszténység befolyása alatti, késői díszítésnek véljük, s éppen ezért mind gyakrabban el is hagyjuk.

Angyalok hiányában a címer jobb oldalán makkos tölgyfaág, bal oldalán piros bogyós olajfaág szerepel. A tölgyfalombokat a győzteseknek kijáró koszorúval hozzuk kapcsolatba, az olajfa ágat a béke hírnökeként említjük. Címerünk történelmi időkből ismert alkotóelemeivel, azok változásaival Radics Géza foglalkozott³ részletesen.

O. J. Menchen-Helfen idézett művében látható, a Minusinsk közelében lévő Pisannya Gora-i kőkorszakbeli sziklarajz meglátásom szerint címerünk legősibb alakját tartalmazza. Jelentőségét az idegen kutató nem ismerhette fel, hiszen benne a magyar nemzeti címer őisével kerülünk szemtől szembe:

Pisannya Gora-i sziklarajz (V.9)

A sziklarajzon hatalmas üst, négy vonal köti össze az edény két partját. Az edény peremének két pontját hármás levélkék díszítik. Jobb és bal oldalán egy-egy ember rajza látható. A jobboldali ember egy félholdszerű tárgyat tart, melynek mása

nyugaton az ősi Newton kő rajzán jelenik meg ismét, amit nyugati szakemberek ekeként magyaráznak.⁴ A másik lény jobb kezében az esztergomi oroslánképen látható, s ahhoz hasonló élőágot tart, a szikecske két levélkés képét, bal keze vilámban, vagy ostorban végződik.

Az ekés ember földművelő magyar őstársadalmunk megjelenítője. Nyelvileg az ég-ék-eke, majd a birtoklás m hangjával kiegészítve a magmagyar szóbokor része, s így az ekét tartó egyént Magorral, illetve Magor teremtő, építő szellemiségeivel azonosíthatjuk.

A Tárihi Üngürüs Atilát „*villámkorbácsú*”-nak nevezi, tehát az e rajzon megjelenő vilámlámkéző emberről most már azt is tudjuk, hogy hún hovatarozású. E jelkép további élete népköltészetünkön, s Petőfi költeményén át a mába vezet. Az előbbi szent Lászlóról tudja, hogy „*Ragyogó ostorul fonta a holdvilág sugárait*”, az utóbbi pedig így izzik felénk: „*Ostort fonok, lángostort, s megkorbácsolom vele a világot.*” Az ősi hún önmagát Isten villámkorbácsának tudta.

Napjaink címere mellől gyakran elhagyjuk a nagyon újkeletűnek vélt angyalok alakját, de ilyenkor rendszeresen az ekés Magort jelképező alak helyébe az ugyancsak ősmagyar jelképrendszerű makkos (ék-eke-mag-Magor-makk) tölgyfaágat helyezünk, s az élőágot tartó baloldali alak helyébe a Palócok lombos fáját, a pálmát. Ugyanakkor tudatosan nem vesszük észre, hogy mind az angyalok, mind a tölgy, illetve pálmalombok őseink jelenlétét idézik.

Az e képet magyarázó idegen író az emberek kezében lévő tárgyakat egy tehetségtelen rajzoló készítette levesmerőkanálnak és horognak ítélte. Nem tudta megmagyarázni az üst rendeltetését sem: főzőedény-e, vagy „áldozati” üst?⁵ Nyugati szakemberek, ha egy tárgynak, cselekedetnek az okait nem ismerik, gyakran fordulnak a babonák világához, s az edény áldozati edénnyé, a cselekmény varázslássá alacsonyodik kezükben.

Az üst a magyar jelképrendszerben anyaságot, befogadóképességet jelent. A hun-magyar műveltségi körön belül található hatalmas üstök

³ Radics Géza *A magyar nemzeti címer, a Magyar Szent Korona, Nyilatkozatok a magyar nyelvről* A Magyarok Világszövetségének Országos Tanácsa USA (Cleveland), s a Magyar Szabadságharcos Szövetség (Chicago) kiadása.

⁴ The Phoenician Origin of Britons, Scots and Anglo-Saxons (A britek, skótok és angolszászok föníciai eredete), L.A. waddell, The Christian Book Club of America, Hawthorne California, 1924

⁵ München Helfen *The World of the Huns*

jól ismertek a Kárpátmedencén kívül és belül egyaránt, s ezeket táplálék készítésére használták. Nyelvünk a táplálékot életnek is nevezi, s hangtanilag is összefügg *az élet-étel* fogalmi egysége. Ezek szerint tehát a Pisannaya Gora-i üst az *élet edénye*.

Tudjuk azt is, hogy a nagyobb felületű edényekben lévő víz felszínét tükörként is használták őseink, melyben testi és lelki állapotukról nyertek képet. Ez volt őseink igazmondó tükré⁶, melyben testük anyagtalán másával, lelkükkel, illetve Teremtőjükkel nézhettek szembe. A lelkiismeretet vizsgáló karácsonyi tükörbe nézés még napjainkban élő gyakorlat volt hazánk el nem városiasodott lakóssai körében. A tükör félreértett tartalma a Grál legendában jelenik meg, -- amikor egy grál vitéz a grál edény víztükrébe nézve az ott látottaktól szörnyet hal, -- majd a germán ízlésű Grimm mesék igazmondó tükrében, melynek főszereplője a benne látott igazságot gonosz cselekedetekre használják fel, mint a Hófehérke-boszorkány kapcsolatainál.

Az üst partjait összekötő négy vonalat – egy korábbi, magyar hangtani levezetésem értelmében⁷ – a teremtés négy elemi erejével⁸ azonosítom. Ezek a sávok csak később váltak az e földi négy folyó jelképévé, lett légyen az a Csallóközünket ölelő négy Duna-ág, vagy földünk valamely négy nagy folyójának jelképe. A rajzon az első vonal kiemelten az egység fogalmát hordozza, majd három kiterjedésű világunkat jeleníti meg anyagi világunkban. Az üst itt tehát akár tisztán jelkép értékű, akár használati tárgy rajza, az élet-étel kapcsolatain át ugyanazt az értelmet hordozza mind a szó, mind a kézzel fogható anyag jelképein át, s e jelkép fennmaradásának záloga magyar életünk. E négy vonal a Tárihi Üngürüsz szerint a „világ négy sávja”, s e négy sávós zászlót lengető uralkodó a világ négy sávjának ura. Itt még felde-reng az ősi, világot fenntartó négy erő gondolata. Később a négy sávot a négy világtáj, majd a négy folyó jelképének tartották. Négy folyónk gondolati egységbe vonja az ár, áradat, illetve erő szóbokrot, s így még napjainkig is hitelesen közvetíti a te-

remtés erejének gondolatát. Címerünk négy ezüst sávja tehát a világot összetartó erő jelképe, mely anyagi világunkat vonja egységbe, s teremti meg az élet lehetőségét.

Az üst két pontján sarjadó hármasság levélkék az életet jelképezik. Addig, amíg a hunok a gomba alakokkal díszítették üstjeiket (figyeljük meg a K-n, m szócsoportot a kun, kum, gömb, gomba hangokban és szavakban), addig az itteni levélke élet-jelkép.

„A szkitáktól örökölt hindu mythologia szerint a hármasság levél a Vila-fa, illetve Bel-fa levele.”⁹ Az idegen író nem is sejtette, hogy a Palóc ősanja Vilona, jelképe a fa villája, s napistenük Béla.¹⁰ Az Oroszországban talált, üstöt ábrázoló rajz jelképrendszere tehát a magyar, hún, a szikecskével képviselt székely és palóc őstörzseink ottani jelenlétét is elárulja. A lelőhely neve besenyő őstörzsünk valahai jelenlétéről beszél a P-szócsoport szerint, mely egyúttal egy kilövellés erejű áradás gondolatát is hordozza. Maga az üst, mint víztartó edény az ő jelképrendszerükbe tartozik, s egyúttal – mint korábban említettem -- az ősi tükör szerepét is betöltötte: a testi lelki tisztaság és táplálék életfontosságú edénye.

Fennáll a lehetősége annak, hogy a hármasság levélkék mai címerünk bal oldalán lévő hármasság dombban nyertek kifejezést.

A hullámvonalak a magyar föld jelképrendszerébe tartoznak. Kezdeteink című munkámban¹¹ hozom egy 7500 éves, Catal Hüyükben talált, szülő nőt ábrázoló szobor képét, kinek egy-egy térdén, s a hasán jelennek meg ezen hullámvonalak, melyek együttesen a „hármasság határhegy” rajzának felelnek meg. A szobor olvasata így „az anyaföld”, „szülőföld” jelentésű. Századokkal később a hármasság ékjel a szemere ékírásban „ma” szótagot jelölt, a kínai jelképrendszerben a hármasság viszont életet jelent.

A mai Oroszországban talált, üstöt ábrázoló rajz jelképrendszere tehát a magyar, hún, székely és palóc őstörzseink ottani jelenlétét árulja el. A lelőhely neve besenyő őstörzsünk szókincsének része.

⁶ Magyar Adorján *A lelkiismeret aranytükré*

⁷ Egy az Ég szavunkkal együtt Istent jelentette. Az egyhez társuló n hang anyagiságot jelent, s négy szavunkat adja (n+egy=négy) mely a teremtés négy erejére utal.

⁸ erős, gyenge, mágnesesség, gravitáció

⁹ Bible myths and Their Parallels in Other Religions (Bibliai mithológiák és más vallásokban található párhuzamaik) T. W. Doane, Health Research, California, Seventh Edition 1985

¹⁰ Magyar Adorján *Az ősműveltség*

¹¹ Tomory Zsuzsa *Kezdeteink*, 51. old.

Ezen ősi rajz nyomán arra is ráeszmélünk, hogy mai magyar címerünk nem a lovagkor pajzsát díszítette először, hanem az élet edényének, magának az életnek volt a jelképe.

Ezzel kapcsolatban vizsgáljuk meg Somogyvár címerét: kerekded alja nem a lovagkor pajzsának alakját hordozza, hanem az ősi magyar üstét. A Pisannya Gora-i üst rajzát követve látjuk,

Somogy megye
somogyvar@axelero.hu
www.somogyvar.hu

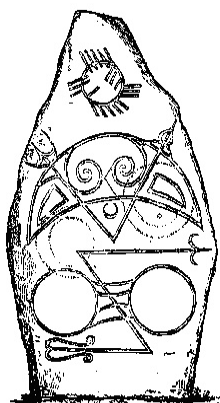
Lélekszám: 1909 fő

Címerünk eredeti jelentéstartama tehát: az élet edénye, kupája, mely napjainkig táplálja, élteti népünket, s összekötő kapocs közöttünk, s a Teremtés Ura között.

FÜGGELÉK

A hét vezér neve kapcsolatainak vizsgálatakor lettem figyelmes a korábban említett, Angliában található, ősi Newton kő készítőire, s magának az emlékműnek a mondanivalójára. Bővebb magyarázatok nélkül hozok részleteket az ott találtakból.

(V.4:Fig.5.b.) A Newton kő, Hittes-főnciai emlékmű és írás Logie közelében Angliában.

A Newton kő lelőhelye az angliai Don völgye. A fejénél lévő Ogam felírás szerint állítója Hu, akit a Cymric¹² „Hu Gadarn” névvel hoznak összeköttetésbe, illetve egy főnciai vezér Hu nevével. Feltehetően Hu volt az első Aegei beván-

hogy ez az üst talpon áll, s így eszmélünk rá, hogy nem is üsttel, hanem kupával van dolgunk, az élet edényével, mely máig szoros kapcsolatban áll Koppány Kupa várával Somogyvár címerén át. A somogyvári címer „pajzsa” ugyancsak fel van emelve, s néhány növényi inda helyettesíti a kupa talpazatát.

dorló a Brit szigeteken. Hu'a a kassiták királyi követének a neve, akit Babiloniából Egyiptomba küldtek követként, az Amarna levelek szerint Kr. e. 1400-ban. Az akkori kassita király a Burna Buriash nevet viselte. Hu Tishup egy másik kassita név abból a korból; Hu gyakori névnek számított Babiloniában és Syria-Ciliciában. A Newton kő készíttetője, Ho így feltehetően a Kassita Barat csoporthoz tartozott, éppen úgy, mint Partalon.¹³

Az emlékmű fejénél lévő ogam-felirat alatt számunkra fontos jelek megfejtései a következők:

A hold-alakú jegyek Tas nap, – illetve tűzisten ekéjével azonosak.

A két „szemüveg”-nek nevezett kör napjelkép, a kettőt négy folyam köti össze, mely feltételezésem szerint a teremtés négy erőjét képviseli éppen úgy, mint a Pisannya Gora-i edénynél, s címerünkénél is.

A „Z” alakú jegy szigonnyt képező vége Tas tűzisten mivoltának, illetve a tengerbe alászállott Napistennek a jelképe. A „Z” felső szára a Napisten növény-nevelő szerepének ad hangot. Idézett könyvünk írója még a következőket mondja: „...a holdsarló és a jogar együttes szerepeltetése a földet szántó Tas jelképe, amint barázdákat készít, még-

¹³ *The Phoenician Origin of Britons, Scots and Anglo-Saxons*, L.A. Waddell, The Christian Book Club of America, Hawthorne California, 1924, 356. old.

¹² walesi nyelv

pedig a nap járása irányában.”¹⁴ Több ilyen jelképrendszerű követ említ meg Bourtie község közelében, melynek eredetét a Barát néphez vezeti, akikről viszont tudjuk, hogy avar népünk egy törzse.

Fontos még tudnunk, hogy Tas és Ho nevét mind az Aegei tengeri műveltséggel, mind a kassitákkal, egyiptomiakkal is szoros összeköttetésbe hozza az idegen író. Ezek ismét kárpátmedencei őshazánkon túli legközelebbi valahai szállásaink. Egyiptommal kapcsolatban meg kell említenem azt is, hogy Kézai Simon volt első történészünk, aki művében (1:1) Nimród népétől származtatta az egyiptomi piramisok építését egy olyan korban, mikor a nyugati műveltségeknek még fogalmuk sem volt ezek létezéséről.

Kárpátmedencéinkből kiinduló vándorműveltségek őstörzsi jelei mindenütt megtalálhatók. Az egyiptomi harmadik dinasztiával kapcsolatos írásomból idézek:

EGYIPTOM HÁROM KIRÁLYA

Gróf Széchenyi Ágost, az Árpád Akadémia (USA) aranyéremmel kitüntetett történésze 2000 február 28-án kelt levelében továbbította Peter A. Clayton: *Die Pharaonen* című, német nyelven írt tanulmányának másolatát^[1]. Széchenyi Ágost kísérső sorai a következők: "...Amint a mellékletből láthatja, mi hunok már a II. egyiptomi Pháraó-

dinasztiát alkottuk. – A IV. dinasztia nőági folytatás.

2500 Kr. előtt (kb.) Gilgames Uruk királya hadat viselt -- hőskölteményének tanulsága szerint -- "HUN-BABA" ellen a libanoni cédrusokért, aki ÁRPÁD városállam fejedelme kellett, hogy legyen. Ez az Árpád a mai Sziriában volt..."

A cikk 3. dinasztiával foglalkozó része a következő fáraó nevek kópírásos felsorolásával és uralkodási évszámaikkal, valamint Huni rózsagránitból faragott szobrának a képével^[2] kezdődik. A dinasztia uralkodói: *Sechemchet* Kr.e. 2649-1643, *Csaba*^[3] 2643-2637 és *Huni* 1637-2613-ig tartó uralkodási idővel. A kis táblázatban a cikk írója e nevek "Horus név"-ként említett értelmét is hozza. *Sechemchet* = hatalmas termetű, *Csaba* = a lélek fénye (*die Seele erscheint*), s *Huni* = a szétzúzó. E három név magyar értelmezése külön tanulmány tárgya. Bevezetőben megemlítem, hogy *Sechemchet* nevének első szótagja a *szik*, *Szikúr*, *szikár székely* népnévvel azonos hangcsoporthoz fűzhető, *Csaba* neve Magyar Adorján tolmácsolásában *Üstökös Csillag* jelentésű, tehát fénnel kapcsolatos szó, *Huni* nevében a *hunok ék-jelképét* (kun, kan) ismeri fel a magyarul nem beszélő tudós.

Egy, a Wadi Magharában talált dombormű két királyt ábrázol. Az egyik Sechemchet. Két ember viszi előtte a magas fehér koronát; előttük a király nevének felirata. A középső alakként ábrázolt király piros koronát visel. A cikk írója megemlíti, hogy 1951-ig a régészet semmit sem tudott Djoser után következő uralkodókról, s ez a Magharában talált, névfelirattal is ellátott dombormű kezd fényt vetni az utána következők nevére. Manetho meg sem említi – folytatja a cikk – a 3. dinasztia hat királyát annak dacára, hogy uralkodásuk össz-ideje 157 évet tesz ki. A nyugati szakembereknek máig csak három királyról van biztos tudomásuk, összesen 36 év uralkodási idővel.

"Sechemchet-el kapcsolatos ismereteink látványos módon bővültek, mikor egy Zakaria Goneim nevű régész 1951-ben megtalálta Saqqaránál a befejezetlen lépcsős piramisát^[4]. A 3. dinasztiával kapcsolatos ismeretek majdnem teljes hiánya készítette Goneim régészt a vidék tüzetes átvizsgálására. Ezek során egy addig természetes dombnak vélt emelkedésre figyelt fel. Közelebbi vizsgálat gránit, alabástrom, s mészkő maradvá-

¹⁴ saját fordítás.

nyokat hozott a felszínre, ami elárulta a domb mesterségesen képezett eredetét. A feltárt 8,20 méter magas fal *szikla* alapokon nyugszik. Az egész terület 518 m hosszú és 183 m széles. Az épület e része a peremes épület alapját képezi. Kivitelezése hasonlít Djoser épületének kiképzéséhez. Sechemchet minden valószínűség szerint az építkezés befejezése előtt halt meg, s ezért maradtak félbe a munkálatok. Az alapozási munkákat figyelembe véve, befejezett peremes Djoser épületénél 4,90 méterrel magasabb lett volna.

Az épület északi részén egy sziklába vágott, a földalatti sírhoz vezető bejárat látható. A sírban 21 arany karkötőt, egy aranyedényt, egy igen értékes, kagyló alakú tárgyat találtak, ami egy mára már elporladt faszekrénykében nyugodott. Ettől nem messze egy nagy dioritből készült kagyló fektet.

Mindezek közelében öt kicsiny, Sechemchet nevével ellátott agyag pecsét volt. E termen túl bukkantak a kutatók a befejezetlen, barlang-szerű halotti kamrára. Közepén állt az egy *kőszáלבól* képezett alabástrom koporsó. A sírkamrát szemmel láthatólag rablók nem háborgatták bepecsételése után.

A kőkoporsót 1954 júniusában szakemberek és újságok képviselői előtt nyitották ki. A koporsót bezáró anyag oly erősen kötötte a fedelet, hogy a kinyitás igen körülményes volt. A koporsó teljesen üres volt. Miután rablók közreműködése ez esetben nem állt fenn, az egyedüli magyarázat az, hogy a királyt a még eddig feltáratlan, számtalan körfolyosó egyikében helyezték örök nyugalomra.

A 3. uralkodóház tehát Saqqarát már nem használta temetkezési helyként. Sechemchet utóda Csaba saját peremes épületét Saujet el-Arjannál, Gize-től két kilométer távolságban, attól délre építette. Az építés módja nem a 2. uralkodóház építményeihez, hanem Sechemchet épületéhez hasonló. Az alapja egy mértanilag tökéletes derékszög; a lépcsők téglával lettek kitöltve, az emelkedése 74 fok, összmagassága 65 méter. Csaba nevét a temetkezési helyen és az ott talált edényekre piros tintával írták fel. Magát a helyet soha nem használták.

Huni volt a 3. királyság harmadik, s egyben utolsó királya. Sírját Meidumban, Kairótól kb. 80 km-nyi távolságra, s attól délre építette. Ő volt az első, aki peremesét négyszög alakúra építette.

A középső királyság eddig Snofru épületének tartott Meidum-peremes csoportot mai meglátás szerint tehát Huni építette. Főépületének bejárata észak felé néz, s a sírkamrához vezet. Maga az épület a cikk képszovege szerint világítótorony szerepét is játszotta. A többi épület sokkal alacsonyabb. Kelet felé egy mellék-peremes található, s egy termékeny völgybe vezető útnál több épület látható. Későbbi épületekben gyönyörű domborművek találhatók. A 17. számú, északkeleti irányú királysírban találták meg a keresett koporsót, mely az ó-királyság szokásait követve alabástromból készült. A Huni peremes északi és keleti udvarában talált két hercegi sírt a francia egyiptológus, Auguste Mariette tárta fel 1871-ben. Az egyiptomi művészet legnagyobb kincsét találták itt: Meidum gyönyörű rajzú libáinak domborművét, Rahotep és Nofret szobrai. Az ó-királyság természetszeretete nyilvánul meg ezekben a rajzokban, s Nofret *virágokat ábrázoló koronáján* is. Három pár liba gyönyörű rajzát Nefer-Maat és Atet sírjában találták.

Huni kb. 24 évig uralkodott, Kr.e. 2613-ig, s vele végződött a 3. királyi család uralma. Uralkodása alatt ő vetette meg a későbbi egyiptomi építkezés és művészet alapjait – értesít a bennünket magyarokat igen közlrol érintő cikk.

A fenti cikkben élénk táruló, kétségtelen székely-magyar kapcsolatok további nyelvészeti, néprajzi és művészeti kutatást igényelnek.

A régi Magyarságtudományi Értesítőben (10. sz. 27. oldal) megjelent ismertetőhöz összegezőként a következőket szeretném hozzáfűzni:

A három király neve hun és székely kapcsolatok, sőt eredetet mutat: Sechemchet, Csaba és Huni.

A **székelyek** ősnyelvi és vallási szótárukat az **Sz-K** szócsoporton^[5] belül alkották. Ide tartoznak a részben fent említett **szék, szik, szak, Szikúr, szikla, szekfű, zeg-zúg, szekfű** szavak, melyek mind életfenntartással kapcsolatos ósszavak.

Szikúr a székely életadó és azt fenntartó, közöttük **székelő, szikecskéket** életté nevelő Istene.

Szék a székely élettere, erőssége, szent hona. Az székely székek neve ósidóktól máig töretlen alakban és értelemmel él nyelvünkben. A székely-hun kapcsolat nyomán joggal merül fel annak a gondolata, hogy az egyiptomi épületeket

őrző, hatalmas, **székeken ülő királyok** szobrai is székely népünk gondolatvilágát hordozva hirdetik: itt is voltak székely székek. Saqqara neve is székely kapcsolatú, s minden valószínűség szerint Szikúr nevével volt kapcsolatos, s valaha az ő városát jelentette.

Hegyek közötti **székek sziklás, zeg-zugos** tájának képét vándorlásai közben is lelkébe ágyazva vitte magával, s amennyire lehetséges volt, új letelepedési helyén maga köré varázsolta. Így építette **sziklára zeg-zugos** épületét, a lépcsős piramist elsőként Egyiptomban. E szikla alapon nyugvó épület helyének kijelölője és magának az épületnek megálmodója **Sechemchet** maga is nevében viseli a szik, szék szótagot. Üzeneteiket **kőszegekre** (obeliszkekre) rótták.

A székelyek a hunoktól való származástudatukat évezredek során máig megőrizték. Maga a **hun** név a **mag szó fordított alakja, s a magyar és hun népek vállalt sorsának ellenkező irányát jelzi**. S most, az idő homályából előlépve a **Szik** szótaggal kezdődő 3. egyiptomi királycsalád alapítójának Horus nevét idegenek "hatalmas természetűnek" magyarázzák. Székely értelmezéssel Szikúr fia, Szikla ember volt.

Fia **Csaba**, a máig is féltő szeretettel övezett, csillagúton járó királyfi. Az ő Horus neveként "a lélek fénye" értelmezést adja az idegen tudós. Magyar Adorján értelmezésében Üstököst jelentett e név valaha, s Csaba királyfi neve, léte, máig is mint üstökös világítja meg a magyar eget és lelkeket.

Huni királyfi a hun-székely kapcsolat megtestesítője. Horus nevének idegen értelmezésben a "szétzúzós". Maga a **hun, kun** név az ék szó bővült alakja, s jelképük a napsugár éltető, de néha romboló éke. **Kan** értelmezésében jelentése életadó. A székelyek **fokosa** is az ék "f"-es változata, mellyel ellenségeit mindenkoron szét tudta kergetni, ha kellett "zúzni". Maga a fok is ékes, szegletes, zegzúgos rajzú.

A székelyek kedves, legszebb virága a **szekfű** virág, melynek szirmai is apró ékecskék sorozata. Maga a virág a világ, a fény, az élet jelképe, tehát a szekfű maga is fény és életjelkép. Éppen ezért nem véletlen, hogy ősmagyar koronákból virág sarjad. E tényről Budaházi Éva középkori magyar énekgyűjteményében található, Szent Lászlóról szóló népdal a következőkben emlékezik meg:

"...*Idvezlégy, kegyelmes Szent László király!
Magyarországnak édes oltalma!
Szent királyok között drágalátos gyöngy,
Csillagok közt fényességes csillag.
Fejedben kele a szent korona
Mebátoríta téged a szent lélek,
Kezdéd követni atyádnak életét,
Rózsákat szaggtatál, koronádba fűzéd...*"

S virágos koronát találunk a székely utakon mindenütt hirdelve, hogy az élet védői, felemelői e világon.

Mi mindent árul el a székely őstörzs Sz-k gyökön alapuló szent szótára!

[1] Weltbild Verlag Augsburg, 1998

[2] Jelenleg a Brooklyn Múzeumban van New York államban.

[3] Az angol író Csaba nevét Chaba-ként hozza. A kez-dő Ch hang az angolban a magyar Cs hangnak felel meg.

[4] székely szóhasználatnál *cikkes, szakaszos, székes* épület. *Saqqara* neve is a *székely szék, szik, szikla, Szikúr* nevét idézi. A „lépcsős piramis” a *székely szikla zeg-zúgos* vonalvezetését követi. Az obeliszek székely neve *kőszeg* Magyar Adorján meglátása szerint.

[5] L.: Magyar Adorján Az ősműveltség székely feje-zetét.

VONATKOZÓ IRODALOM

1. Harper's Bible Dictionary, Harper and Row Publishers, San Francisco
2. Szent Biblia, Károly Gáspár fordítása
3. Az Ősműveltség, Magyar Adorján
4. The Phoenician Origin of Britons, Scots and Anglo-Saxons, L.A. Waddell, The Christian Book Club of America, Hawthorne California, 1924
5. A magyar népek őstörténete, Dr. Baráth Tibor, Somogyi Zoltán kiadása, 1968
6. The Sumerians, Samuel Noah Kramer, The University of Chicago Press, 1969
7. Álmos, az áldozat, Dümmerth Dezső, Panoráma, 1986
8. Bible Myths and their Parallels in Other Religions, T.W.Doane, Health Research, California, Seventh Edition, 1985
9. The World of the Huns, O.J.Maenchen-Helfen, University of California Press Berkeley, 1973
10. Magyar Mythologia, Ipolyi Arnold, Zajti Ferenc kiadása Budapest, 1929
11. The Sumerians, Samuel Noah Kramer, University of Chicago Press
12. A lelkiismeret aranytükre, Magyar Adorján